

שנת התשנ"ה

הישיבה המאתיים ותשע עשרה (רי"ט)

ביום י"א בכסלו התשנ"ה (14 בנובמבר 1994), בשעה 3.00 אחה"צ, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, שרגא אברמסון, עוזי אורנן, משה אזר, שרגא אירמאי, אהרן אמיר, יהושע בלאו, זאב בן-חיים, משה בראשר (יו"ר), גדעון גולדנברג, אהרן דותן, שולמית הראבן, דוד טנא, ישראל ייבין, שלמה מורג, יזהר סמילנסקי, גד בן-עמי צרפתי, מנחם צבי קדרי ויהודה רצהבי; החברים-היועצים יעקב בן-טולילה, יעקב זוסמן, אפרים חזן, אברהם יבין, יעקב מנצור ויהודה פליקס; המנהל הכללי נתן אפרתי; עובדי המזכירות המדעית גבריא אל בירנבאום, עינת גונן, מלכה זמלי ויוסף עופר; עובד הלשכה למינוח טכנולוגי בחיפה רון אירמאי; יגאל ינאי, חבר הוועדה למילים בשימוש כללי; דן לינק, סגן מנהל המנהל לבטיחות בדרכים במשרד התחבורה.

סדר היום: א. לזכרה של שושנה בהט ז"ל

ב. נסועה

ג. פלסטין (המשך הדיון)

ד. נטייתו של משקל פֶּעֶלָה

ה. אישור הודעת ועדת הדקדוק

ו. מילים בשימוש כללי: קניין, מִדְּבֹר, שְׁדָלָה

א. לזכרה של שושנה בהט ז"ל

מ' בראשר: אני מתכבד לפתוח בזה את הישיבה ה-219 של האקדמיה. אני רוצה להזכיר בצער את חברתנו שושנה בהט שהלכה לעולמה. אך הבוקר קמה המשפחה מן השבעה, ועוד נמצא את הדרך להעלות את זכרה ולהנציח את פועלה רב השנים באקדמיה.

[הערת העורך: ביום ד' בטבת התשנ"ה, במלאת שלושים לפטירתה של שושנה בהט ז"ל, קיימה האקדמיה מעמד זיכרון וערב עיון לזכרה. מ' בראשר נשא דברי פתיחה והודיע על ספר זיכרון

לשוננה בהט שיצא לאור באקדמיה. יונה סלע סיפר על העבודה בוועדות המקצועיות עם שושנה בהט, וחנית גדיש דיברה על עבודתה של שושנה בהט במזכירות המדעית. בחלק העיוני של הערב הרצתה ברכה פישלר על "צירופי לשון מן המקרא וגלגוליהם בעברית החדשה" ומדכי מישור הרצה על "סוגיות מדעיות בהכנת מילון שימושי". עמיהוד בהט לימד משניות. ספר הזיכרון לשושנה בהט ז"ל יצא לאור בתמוז תשנ"ז, ונכללו בו גם חב הדברים שנאמרו בערב העיון. שם הספר: מ' בראשר (עורך), פרקים בעברית לתקופותיה - אסופת זיכרון לשושנה בהט, אסופות ומבואות בלשון ב, ירושלים תשנ"ז, 450 עמודים.]

ב. נסועה

מ' בראשר: אני מבקש להכניס שינוי קטן בסדר היום, ונפתח בדיון במילה נסועה, מרשימת המילים בשימוש כללי. המונח הזה הוצע בזמנו כתחליף לקילומטרז', אולם ההצעה נדחתה במליאה (בישיבה רי"ד, י"ט באדר התשנ"ד, 2 במארס 1994). ד"ר דן לינק, סגן מנהל המנהל לבטיחות בדרכים במשרד התחבורה, ערער על ההחלטה, והוועדה למילים בשימוש כללי החליטה לחזור ולהציע את המונח נסועה.

מכתבו של הא' לינק לחברים צורף להזמנה לישיבה, וזה לשונו: אני אסיר תודה לכם על הסכמתכם לדון מחדש בבקשתי לאשר את המילה נסועה כמונח רשמי.

המילה נסועה מוצעת במקום קילומטרז' בלעז, שמשמעותו: סך כל הקילומטרים שמישהו נוסע. יכולה זו להיות נסועה של כל המדינה (כ-20 מיליארד ק"מ בשנה), או נסועה שנתית ממוצעת לרכב (כ-15 אלף ק"מ), או נסועה שנתית ממוצעת לרכב מסוג מסוים (למשל למוניות, כ-80 אלף ק"מ).

המילה נסועה מובאת בדיוק לפי אותו היגיון ואותו משקל כמילה כְּבִדָּה (סך כל המטען, המזוודות, התיקים ושאר החפצים הכבדים שהנוסע נושא אתו). המילה דומה בהגינה ובשימושה גם לקִצְנָה (סך כל הקצינים בצבא). גם תְּפִיָּקָה משמעותה סך כל מה שהופק בתקופה מסוימת או במפעל מסוים, כמוה גם שְׂדֵלָה, שאינה אלא קבוצה גדולה של משתדלים למיניהם, בכל מיני מקומות שבהם מוכנים (או מסרבים) לחטות להם אוזן. באופן טבעי לחלוטין אוסיף גם את המונח קִלְדָה (סך כל הנולדים במקום כלשהו או בזמן כלשהו), ולהבדיל, גם תְּמוֹתָה, לפי אותו היגיון. גם אֶגְדָה וְדְבָקָה עונות לאותן דרישות. איך אפשר לשכוח גם את המונח קְהָנָה (כלל הכוהנים) ולהבדיל קְמוֹרָה (כלל הכמרים של הכנסייה הנוצרית), ואולי אף אֶסְפָּה (כלל הדברים שנאספו) וכיו"ב.

לכל המילים האלה משקל דומה וגם היגיון דומה למונח המוצע נסועה, דהיינו סך הכול של פריטים בעלי דמיון. השם אינו מתייחס ליחידה של הפריטים אלא לאופי הפריטים. למשל: **כבוד** מתייחסת לכובד, אך אינה 'קילוגרמה'. על כן גם במקום **נסועה** אין כל טעם לתצרים **קילומטרז'ה** או לנגזרת אחרת של המונח קילומטר.

נסועה מתייחסת לנטיעה, וברור לכול למה הכוונה. מבחינה מקצועית אין משמעות למספר הנסיעות אלא לאורך המצרפי שלהן. איש לא יטעה ויבלבל את המילה עם נְשׂוּאָה, ולאחר זמן קצר של שימוש יבין הציבור את הכוונה. המילה עברית לחלוטין, אינה נגזרת של מילה לועזית והגייתה פשוטה יותר מן המקור המסורבל.

יורשה לי להעיר עוד, כי נראה לי שעל האקדמיה לשאוף במפורש למינוח עברי נקי, נוח, יעיל וברור, שיבוא במקום מונחים לועזיים. רבים מאלה כבר הגיע הזמן להמירם במונחים עבריים, ולעניות דעתי **קילומטרז'** הוא מונח שהגיע זמנו זה מכבר.

הא' לינק נמצא עמנו, ובפתיחת הדיון אני מבקש ממנו שיחזור על עיקרי הצעתו.

ד' לינק: הצעתי את המונח נְסוּעָה בהעדר מילה מתאימה לקילומטרו' הלועזית. פירושה של המילה הוא סך כל הקילומטרים שנוסעים כלי רכב או אנשים. אפשר לדבר על נסועה ממוצעת, ואפשר לדבר על נסועה כללית. אפשר גם לדבר על נסועה בכלי רכב זה או אחר. המילה קילומטרו' בולטת בלעזה, ואפילו צורמת, ולכן חיפשתי לה מילה עברית במשקל מתאים. לדעתי ניתן לאפיין את התכונה הזאת של סך כל הקילומטרים שמישהו נוסע, או ציבור שלם נוסע, על ידי מילה עברית נכונה ונקייה. במכתבי מניתי מילים נוספות דומות במשקלן, בעלות מובן דומה של סך הכול של דברים מסוג מסוים. בעבר פניתי לאקדמיה ופירטתי את הנימוקים שלי. אחר כך התברר שהנימוקים אינם מספיקים, והם שכנעו רק חלק מן החברים. אני שב ומודה לכם על שהואלתם לחזור ולדון בזה, ואני מקווה שהמונח יאושר.

מ' בראשור: תודה רבה. כמובן, בהיסח הדעת ד"ר לינק כרך כמה משקלים שונים, משקל קְטֹלָה, משקל קְטֹלָה ומשקל תְּקוּלָה. עוד נשוב לזה בעת הדיון, ואני פותח אותו בזה.

ש' אירמאי: אני תומך בְּנְסוּעָה מסיבה עניינית: קילומטרו' הוא נסועה בקילומטרים. יש גם נסועה במיילים והיא נקראת באנגלית milage. לפי מיטב ידיעתי, המילה קילומטרו' אינה קיימת במילון האנגלי. אני חושב שזאת יצירה ישראלית. מכל מקום כשנקבע את המילה נְסוּעָה נצטרך להוסיף הערה: "נסועה במילים, באנגלית milage. נסועה בקילומטרים ידועה בשם קילומטרו'". הלוא אנחנו נותנים לכל מילה את תרגומה באנגלית, ואי אפשר לתרגם נסועה על ידי milage בלבד.

מ"צ קדרי: ההצדקה להעלות הצעות למונח עברי היא באמת בשל קיומם של שני מונחים: קילומטרו' ו-milage. אלא שהשוואה לדוגמאות שהובאו כאן, המסתמכת על שמות כמו קְצֵנָה וְכֶהָנָה, השקולים במשקל הדגוש קְטֹלָה, מעוררת בעיה דקדוקית. אפשר לפתור את הבעיה הזאת אם נקבע נְסוּעָה בתשלום דגש.

ש' הראבן: המילה כשלעצמה יפה, אבל מוטב היה להשתמש בה במשמעות אחרת, לציון סך כל הנוסעים ברכב. הצעה כזאת עלתה פעם באחת הוועדות, עוד לפני שעלה הקילומטרו'.

א' אבנר: מהנימוק הזה, וגם בגלל החשש לבלבול עם נשואה, לא נראתה ההצעה למליאה כשהבאנו אותה בפעם הראשונה, בלי התלהבות רבה מצדי, אבל לא הייתה לי או הצעה טובה ממנה. בינתיים הציע לי אמציה פורת בשיחה פרטית הצעה שאני רוצה להביא אותה כאן, קילומְטְרָה. אני רוצה להחיות את הצעתו של אמציה פורת ולתמוך בה.

ג' בירנבאום: הא' פורת כתב לנו במכתב שהוא מסכים לְנְסוּעָה.

מ' אור: אם נחליט לקבל את התיבה הזאת, נצטרך להחליט על צורתה המדויקת: נְסוּעָה או נְסֻעָה. יש פנים לומר שמוטב לה למילה שהיא תהיה במשקל פְּעוּלָה בלי דגש, משום שלא מדובר פה בהצבר של נסיעות או של נוסעים, אלא במושג יותר מופשט.

ז' בן-חיים: אין לי הצעה, אבל אני רוצה להזכיר משהו שאולי ייראה תמוה. לפני שנים רבות, היה דיון על טרמפיסט, ועלתה הצעה להשתמש בשורש צ-ע-ן. ההצעה הייתה יפה ופיוטית, אולי יפה מדיי, ולכן נכשלה בוועדות. אילו היו אומרים צָעַן, כמו צַעַד, היה זה מונח מתאים לקילומטרים ומיילים. אבל אני בטוח שמונח כזה יישמע היום מליצי מדיי.

גב"ע צרפתי: אני רוצה לדחות את הטענה שנסוּעָה צריכה לציין את כלל הנוסעים ולא את כלל הקילומטרים. לעניות דעתי, הזיקות הסמנטיות אינן כל כך מדויקות וחזקות. המשקל הזה מציין מכלול; אולם אי אפשר לקבוע מראש אם מכלול של קילומטרים או של אנשים.

מ' בראשר: גם שְׂכוּנָה איננה 'כלל השוכנים'.

י' רצהבי: ההצעה הזאת - אין טובה ממנה. יש לנו נוסַע, יש נְסֻעָה, ויש הַסָּעָה. הדרך שאדם עושה, לפעמים היא מואנשת בלשון העברית; אומרים: קפצה לו הדרך. אם אכן קפצה לו הדרך, הרי שהדרך היא בצורה סבילה, ונעשתה נְסוּעָה.

ש' אירמאי: אני חושב שהצורה נְסוּעָה בשורוק היא במקומה, מכיוון שמדובר פה על מספר קילומטרים או המילים שהרכב נסע אותם. יש פה מעין צורת סביל, ולכן מתאימה פה צורת הבינוני הפעול. ההשוואה לְכַבְּדָה ולְכַהֵנָה ודומותיהן אינה נראית לי. המשמעות הפסיבית היא המתאימה כאן.

מ' בראשר: תם הדיון בסוגיה הזאת. נצביע תחילה אם אנו מקבלים את המילה, ואם תאושר נחליט אם אנחנו שורקים או חולמים.

- הצבעה**
- בעד המונח נסועה - 16
 - נגד - 1
 - נמנעו - 4
- המונח נסועה נתקבל.
- בעד הצורה נְסוּעָה - 15
 - בעד הצורה נְסֻעָה - 3
- הוחלט לנקד נְסוּעָה.

ג. פלסטין (המשך הדיון)

מ' בראש: שאלת השם פלסטין הובאה לדיון בישיבת המליאה ר"ז, אך לא הגיעה לכלל סיכום. מאז היו פניות רבות לאקדמיה בשאלה זו. לפניכם החלטת ועדת הדקדוק שהתקבלה ביום כ"ו באדר התשנ"ד, כפי שנמסרה בהודעתה למליאה:

השם פלסטין

א. השם פלסטין ייכתב בסמ"ך ובטי"ת (כך כתיבו של השם במדרש בראשית רבה ובמדרש איכה רבתי [לשוננו לעם כט, עמ' 103], וכתיב זה מתאים גם לכללי התעתיק מערבית).
 ב. האות פ"א תיכתב דגושה (והגייתה p). החלטה זו היא שינוי הקביעה המקובלת כיום באקדמיה וברשות השידור.

על ההצעות של הוועדה כבר הגיעו אליי ערעורים מחברים רבים. נפתח את הדיון בדברי יושב ראש ועדת הדקדוק.

" בלאו: במקורות הערביים השם בא כמעט תמיד בכסרה, כלומר בחיריק. המדקדק יקוט מזכיר שקיימת גם הצורה בפתחה, אבל הצורה העיקרית היא כנראה בתנועת i. ההסבר לכך הוא, לפי דעתי, שהמילה באה מן השם פְּלֶשְׁתִּים, ובערבית הספרותית אין שווא נע. במקום השווא באה תנועה, והתנועה הקלה ביותר היא הכסרה. אנחנו מכירים תהליך מעין זה, למשל, בצירוף *يوم الأربعاء*. יום רביעי. האות מנוקדת בתנועת כסרה במקום שווא נע.

דעתי לגבי הפ"א הדגושה או הרפויה היא להתיר את שתי הצורות. מי שרוצה לבטא את השם בפ"א רפה כמו בשם הערבי יוכל לעשות זאת, ומי שרוצה להחיל על השם את כללי העברית ולהסתמך על הימצאות השם במקורות העבריים יוכל גם הוא לנהוג כך. זו דעתי האישית, ואין זאת עמדת הוועדה.

מ' בראש: הוועדה משום מה לא נתנה את דעתה על התנועה שאחר הפ"א.

" בלאו: ההגייה המקובלת בעברית היא בפתח.

מ' בראש: אם כן הוועדה מציעה להגות פ"א דגושה, אך יושב ראש הוועדה סבור שאפשר להתיר גם פ"א רפה. אני פותח בזה את הדיון.

א' אמיר: ילידי תקופת המנדט זוכרים את המטבעות והבולים שהיה כתוב עליהם פלשתינה ובסוגריים א"י. הבנק הארץ-ישראלי, שהפך אחר כך בנק לאומי, נקרא אז בנק אנגלו-פלשתינה. כך גם בשפות לועזיות אירופיות. הן הולכות בעקבות החידוש המקורי של הרומאים, שלקחו את השם פְּלֶשֶׁת ועשו ממנו פלשתינה.

אני יכול להיתלות באילן גדול, הישם עבד אל-ראזק, ראש הפתח בחבל עזה. הבוקר האזנתי ברדיו לריאיון ממושך אתו, ובמשך כל הזמן הוא דיבר על הפלשתינאים. לא פלסטינים ולא פלסטינאים, אלא פלשתינאים. אחר כך דיברה מגישת המשדר כרמית

גיא, והיא אמרה פלסטינים, בתוקף תפקידה כמקובל ברדיו. אבל כל מי שעבר את האולפנה של מכללת אנצאר ולמד עברית דוגל בפלשתינאים.

אין כל בסיס לטענה שעלינו לומר פלסטיין מפני שהערכים עצמם אומרים כך בערבית. אם נגרוס כך, נצטרך לנהוג באותה הדרך גם בצרפת ובספרד. הפרנצוזיסים האלה, שאנחנו קוראים להם צרפתים, אינם יודעים כלל מה זה צרפתים; וגם האספאניולס אינם יודעים שהם ספרדים. אם כן, מה שנהוג בעברית מחייב את העברית.

העלאת הגרסה פלסטיין הייתה מעשה פוליטי מובהק, שהתחיל בו אורי אבנרי לפני כעשרים שנה. הוא בא וטען: הפלסטינים אומרים כך, ואסור לנו לכפות עליהם את מנהגינו. אבל אם כך, אנחנו צריכים לקרוא לירושלים אל-קודס, לשכם נבלוס וכן הלאה, עד בלי די. נצטרך לשנות את הליכות לשוננו בענייני הגאוגרפיה של הארץ הקדושה הזאת.

עלינו להסיר את העניין מעל הפרק, ולהישאר בשם פלשתינה, הנגזר מ'פְּלֶשֶׁת'. אין חשיבות רבה לשאלה אם הפ"א תיהגה דגושה או רפה. העיקר הוא שהכתיב יהיה בשי"ן ובתי"ו.

מ' בראשר: הדבר קצת משונה: אם עומדים על הקשר לשם פלשתיים, אין מקום לפ"א רפה.

י' בלאו: ההגייה [š] נראית כהגייה על פי הכתיב (spelling pronunciation). הלאו לרומאים וליוונים לא הייתה שי"ן, והם הגו [s]. מי שכותב את המילה באות שי"ן מתכוון מן הסתם לשי"ן שמאלית. ההגייה [š] היא תוצאה של הכתיב הזה, כמו הקריאה קמשונים במקום קמשונים שבנוסח המדויק (משלי כד, לא). אני מפקפק אם טוב הדבר להשאיר את הכתיב באות שי"ן, שהרי יש בו הטעיה לקורא; אולי מוטב לכתוב בסמ"ך. אני מהרהר בקול רם; אינני אומר דברים נחרצים.

ע' אורנן: מקובל בידנו: כאשר יש גם שם עברי וגם לועזי - העברי עדיף. המילה פלסטינה מצויה בעברית של מאות השנים האחרונות, בדיוק במובן הזה, כשמו של חבל הארץ הזה. שאלת מקומו של הגבול המדויק איננה חשובה.

אני רוצה לקרוא לכם קטע משנת 1838, בספר קורא הדורות מאת שלום קורא:

"הארץ אשר ישבו עליה יהודים בימי שנותם, הנקראת אצלנו ארץ ישראל, והעמים קראו לה פלסטני... [ובהערה:] על שם פלשת או פלשתים, היא האומה הידועה אשר גברו ידיהם שמה וכיוצא בזה. והנה היוונים הראשונים בבואם מן הים אל ארץ כנען, פגעו לראשונה בפלשתים השוכנים על אורך שפת הים, ולפנימית הארץ לא באו עוד, וקראו כל הארץ על שם הפלשתים אשר ידעו".

את המילה פלסטני הוא כותב בסמ"ך, מפני שהתעתיק היווני כך הוא. יש דבר דומה לזה בלשוננו המודרנית. יש אצלי רשימה הנקראת "קידוד שמות של ארצות", והיא נערכה בהתייעצות עם האקדמיה ללשון העברית. יש שם מקום אחד

שבאנגלית ובשפות אירופה הוא נקרא Sahara. והנה, איך הם כותבים את זה בעברית? סחרה, בחי"ת. הם מעמידים את הביטוי על חזקתו, ואינם הולכים על פי ההיגוי. קטע אחר שראיתי, אספר עליו בעל פה: אמו של איתמר בן אבי מספרת שהוא לא אבה לקרוא לארצו בשם ארץ ישראל וגם לא פלשתינה כפי שהיה נהוג, אלא בשם יהודה. אין שום ספק שבמשך דורות על דורות המילה פלשתינה שימשה בעברית בכל מקום, ולא ייתכן שנשנה זאת מטעמים שאינם לשוניים ואינם בלשניים. אהרן אמיר הזכיר את צרפת וספרד, ואפשר להוסיף עליהם את יוון. אבל יותר מעניין ויותר קרוב אלינו: אנחנו עומדים בפני חוזה שלום עם לבנון. אולי נקרא לה לובנאן? ואולי נגיד אורדון? ואינשללה, באחד הימים יהיה לנו הסכם עם תימן ואז נחליף את שמה ונקרא לה ימן... אני מקווה שאורח המחשבה הזה לא יתקבל, ונכנה את הארץ הזאת, היושבת בשכנות לנו על האדמה שמישהו קרא לה אדמת מריבה, בשם העברי שלה.

ש' מורג: איזה ארץ?

ע' אורנן: המדינה שבשכנות לנו. המדינה הזאת תיקרא פלשתינה.

מ' בר-אשר: ואיך תכתוב את השם הזה?

ע' אורנן: בשי"ן ובתי"ו, כדרך שמקובל במסורת שלנו. ואל תשימו לב שבאיזה מדרש כתוב בסמ"ך ובתי"ת. זו שאיבה ישירה מן היוונית, כשם שהם שאבו הרכה מילים מיוונית. זה לא צריך להיות מורה דרך שלנו בהחלטות שאנחנו מקבלים היום.

ש' מורג: אי אפשר להתעלם מן העובדה שאנחנו עומדים בפני הכרעה פוליטית. השם פלסטינה שימש בתקופת המנדט במשמעות זהה לארץ ישראל בגבולותיה המנדטוריים. אסור לשכוח זאת.

אם אנחנו קובעים עכשיו את השם פלסטינה, אנחנו נותנים גושפנקה לשטחים שמיועדים להיות שטחי האוטונומיה. מה יהיה בגורלם אין אנחנו יודעים, אבל אסור לנו להמשיך את השימוש של תקופת המנדט.

השימוש של תקופת המנדט הוא מאוחר לשימוש של הכתבים שהזכיר אורנן, שאין בהם שום התייחסות פוליטית. אנחנו עומדים בפני הכרעה פוליטית חשובה. אסור לנו לקבוע כאן שום עמדה. ולכן אני מציע שנבחר באחת משתי דרכים: או שכלל לא נקבל החלטה, או שנדחה מכול וכול את השם פלסטינה, שהיא ארץ ישראל בגבולותיה המנדטוריים, ובשום פנים איננה זהה לאותה יחידה שתקום, תהא מהותה אשר תהא.

מ' בר-אשר: לפני שאתן את רשות הדיבור למזכיר המדעי של האקדמיה, הד"ר גבריאל בירנבאום, אני מברך אותו על כך שזכה לאחרונה לתואר 'דוקטור' על עבודתו 'פרקים בתורת ההגה והצורות של לשון המשנה על פי קטעי גניזה'.

ג' בירנבאום: אני מודה לכם על ברכתכם.

אני תמה על דברי הא' אמיר שהחלטה להגיד פלסטין בפ"א רפה הייתה של אורי אבנרי וחבריו. אם כך הדבר, אנחנו צריכים לצרף להגדרת "חבריו" את מאיר מדן ואת שושנה בהט. מבחינה פוליטית הם היו רחוקים ממנו כרחוק מזרח ממערב, לפחות אחד מהם. ובכל זאת הם קבעו והורו במשך חמש עשרה שנה שיש לומר פלסטין, דווקא מסיבה דומה למה שאומר הא' מורג: אין אנחנו באים היום לקרוא שם חדש לארץ ישראל. אנחנו באים לקרוא שם למה שתושבי הארץ הערבים מדברים עליו, הן מה שיש עכשיו, הן מה שעשוי להיות בעתיד. אין שום סיבה שלא נהגה את השם הזה כפי שהם הוגים.

יש עוד שיקול: גם חמש עשרה שנים של הגייה ברדיו קבעו עובדה לשונית, ואין זה מן הראוי לשנות אותה, אלא אם כן יש סיבות טובות במיוחד לכך. אני חושב שאין סיבות כאלה, ולכן אני מציע להשאיר פלסטין, פלסטינים, בפ"א רפה ובסמ"ך, לא כשם שלנו לארץ ישראל, אלא כשם הנהוג בפי הערבים לארץ ישראל או לחלק ממנה. אם תקום מדינה ערבית, יקראו לה פלסטין.

גב"ע צרפתי: מדבריהם של קודמיי עולה שיש פה שתי שאלות: האחת לשונית והאחת פוליטית. אני לא איש ציבור, אבל כבר ימים רבים התרעמתי בלבי על כך שאנחנו מדברים על פלסטינאים וישראליים. בשנות השלושים למדתי עברית עם פלסטינאים, מפני שפעם הפלסטינאים היו יהודים, שבאו מארץ ישראל ללמוד באוניברסיטאות באירופה. בזה שאנחנו מסכימים שהערבים היושבים כאן נקראים פלסטינאים ואנחנו נקראים ישראלים, אנחנו מסכימים לזה שפלסטינה שייכת להם. זה משהו אבסורדי. היו צריכים לקרוא להם ערביי ארץ ישראל או ערביי פלסטין, אבל לא פלסטינאים. אבל זאת היא השאלה הפוליטית. ראש הממשלה רבין ושאר מי שעוסק בפוליטיקה הם שצריכים לתת את דעתם לדברים האלה.

א' חזן: תמהני עלינו שאנחנו מבקשים לקלקל ולהפריע לממשלה במדיניותה. עד כמה ששמעתי אין מדברים על מדינה פלסטינאית אלא על אוטונומיה. כל החלטה שלנו היא תקדים מיותר. מדוע לעסוק בשם של מדינה שהם מתכוונים להקים או שאנחנו מתכוונים כביכול להקים להם? בין כך ובין כך, הדבר הזה הוא עניין פוליטי ויש בו ריח פוליטי מכל צד. אין זה מתאים לאקדמיה לדון בו, ואני מציע להורידו מסדר היום. יאמר כל אחד כפי שירצה.

י' רצהבי: כשבאים לקבוע שם מבחינה לשונית, צריך להתחשב במקורות. מה שהיה בתקופת השלטון הבריטי, שלטון זר של כמה עשרות שנים, איננו צריך לבוא בחשבון. במקרא יש לנו פְּלִשְׁת וּפְלִשְׁתִי, ובבראשית רבה יש פלסטין. אני מניח שהכתיב הזה מייצג הגייה בפ"א רפה ובטי"ת נחצית. עלינו לבחור אחת משתי הצורות האלה: או שנאמר פלשתים כמו במקרא, או פלסטינים כמו שמקובל. כך נחלץ מן הצרות הפוליטיות.

א' אמיר: כשבאו אנשי השלטון הבריטי לקבוע מטבע לדוכרי העברית, הם הסתמכו על מה שראשוני המתיישבים דרשו בימי התורכים. שם גרסו כל הזמן: באים לפלשתינה או לסוריה-פלשתינה.

כנגד היקרות אחת שמצאנו במדרש בראשית רבא, שמענו מפי אורן שיש הרבה מאוד מקרים אחרים בספרות הקודמת שכתוב בהם פלשתינה בשי"ן ובתי"ו. מבחינתי, העיקר הוא הכתיב בשי"ן ובתי"ו בעקבות פְּלֶשֶׁת. אשר להגייה, אני מציע שנהיה חופשיים להגות שי"ן או סי"ן כרצון איש ואיש. השאלה אינה מצטמצמת רק לשמה של הארץ, שרוצים להקציע אותה או לחתוך אותה. יש גם תושבים, והם מצויים גם בחיפה וביפו. הם טוענים עכשיו שהם פלשתינאים אזרחי ישראל.

ש' הראבן: אני מבקשת להוסיף לבלבל. יש מדינה שאנחנו קוראים לה פיליפינים. שמה המקורי הוא פיליפינים. הגיית ההגה הראשון [f] היא שיבוש מערכי. מישהו חשב ששם המדינה קשור לשם פיליפ... ומה התוצאה? בתוך תחום המדינה הם נקראים פיליפינים, מחוץ לה הם נקראים פִּילִיפִינִים, והכול אתי שפיר. לבלבל דומה יש גם בענייננו. אותו עם עצמו קורא לארגונו באנגלית PLO ולא FLO. הבלבל גדול מאוד, משום שהדברים כעת בהתהוותם הפוליטית, ולא רק הפוליטית. אני מצטרפת להצעתו של הא' חזן להסיר את העניין מסדר היום. בעוד חמש שנים ניפגש שוב ונחליט.

א' אבנר: האם מישהו מציע כאן לקרוא לניוטון - יצחק ניוטון? עשו כך בימי ההשכלה, ואין אנו נוהגים כך. מאותו טעם שאינני מציע לכתוב את שמו הפרטי של ניוטון בצד"י ובח"י, אינני מציע לכתוב את השם פלסטינה בשי"ן ובתי"ו. האטימולוגיה הפלשתית של השם פלסטינה אינה מעלה ואינה מורידה מצד צורת המילה בכתב ובדיבור בעברית בזמן הזה.

לא קיבלנו את השם הזה מן הפלשתים, אלא מן היוונית ומן הלטינית ואחר כך משפות אחרות שהושפעו מהן. בכל השפות האלו השם הוא תמיד פלסטינה. במדרש פלסטיני, כנראה משום שהייתה שם האות אטה היוונית. אין שחר לכתוב ולהיגוי שנקבעו בשיבת הוועדה, פלסטין. מצד אחד נו"ן סופית כמו במילה הערבית, ומצד שני פ"א דגושה. אי אפשר ללכת כשרגל אחת על המדרכה ורגל אחת על הכביש.

עניין אחר לגמרי הוא בשעה שאנו עוסקים בתעתיק של שם ערבי. במקרה כזה צריך להעתיק אותו כמות שהוא בערבית. למשל, העיתון שהתחיל להופיע עכשיו ברצועת עזה, שמו פלסטין, בפ"א רפה ובחיריק. אם אני מדבר על השם הערבי של האמנה הפלסטינית, שם יש מקום לפ"א רפה.

הלכה למעשה, אני תומך בחברים שהציעו שלא נכריע בזה, מטעם פשוט: לכל הכרעה יהיה טעם לוואי מדיני, ואנחנו איננו מוסד מדיני. אם רשות השידור זקוקה לפסיקה, יש לרשות השידור מוסדות. יפסקו הם. אנו נאמר שיש שורשים לשוניים לכל הכתיבים וההגיגיים האפשריים, פרט להגייה בפ"א רפה, שיש לה מקום רק בתעתיק של שם ערבי.

ג' גולדנברג: חבל לי על הזמן שבחזבו על הנושא הזה בישיבת הוועדה ועל הזמן שמבזבזו עליו כאן. אולי יש לפעמים הרגשה כאילו בקביעת צורתו של השם נקבע את עתיד המדינה, אבל אין לזה כל בסיס.

הגיייתו של השם הזה בפני הערכים אינה אחידה, ומשתנה לפי השפה שבה הם מדברים. באנגלית הם הוגים בצורה אחת, וכשהם מדברים עברית שומעים מפייהם את הצורות השונות שהיהודים הוגים בהן את השם הזה.

גם בפני מדינאינו ובפני כל העם שומעים היגויים מהיגויים שונים. הם תלויים בדורו של הדובר יותר משהם תלויים בניתוח ההיסטוריה של השם. אם השם הזה נהגה בצורה לא אחידה גם בפני הערכים וגם בפני היהודים, אינני יודע מדוע אנחנו צריכים לקבוע את צורתו בהחלטה רשמית של האקדמיה.

א' יבין: לקראת הדיון הזה הוצפנו בחומר מכל מיני אנשים, וכולם מוצאים משמעות פוליטית בהחלטה. אחד הכותבים טוען כי ההגיייה בפ"א רפה משמעה כינוי לעם שהוא אויב בלבד, לעומת הפ"א הדגושה המורה על רציפות היסטורית, על אחריות ועל יציבות ביחסים הנרקמים.

אינני יודע אם הוא צודק או לא, אבל דבריו הם ראייה ברורה להשלכות הפוליטיות של הדיון הזה. לכן אני מצטרף לדעת האומרים שאין אנחנו צריכים להתערב בעניין הזה.

י' סמילנסקי: דעתי שאין להתחמק מלהביע דעה. השאלה קיימת, פונים אלינו מצדדים שונים, ואי אפשר להתחמק.

שמות כמו ספרד, צרפת ויוון הם שמות עתיקים והם עובדה לשונית. אין טעם לשנות אותם, עד כמה שהדבר הזה משונה ומוזר. אבל כאן עומד לפנינו דבר חדש, מדינה מתהווה. אנחנו לא נשנה את שמם, ולא נקבע אם הם קיימים או לא קיימים, ואם הם כאלה או אחרים. הם קיימים, הם קוראים לעצמם בשם, ואנחנו צריכים להביע את השם הזה במיטב האפשרות של התעתיק העברי בלי להתחמק.

מ"צ קדרי: גם אם לא נחליט החלטות מחייבות, אנחנו יכולים לקבוע כמה דברים שנראים לנו. למשל, אפשר לקבוע שבשום פנים לא תיקרא הישות שמדובר בה פלסטין או פלסטין, אלא פלסטינה או פלסטינה. זאת משום ששמות של מדינות שאין להם שמות קדומים מהמקורות העבריים, הם בעלי סיומת a והגויים מלעיל, כגון אנגלייה, גרמניה, נורווגיה ואלבניה.

קביעה אחרת צריכה להיות שאנחנו משתדלים להגות את השמות הלועזיים לפי הכללים העבריים ככל האפשר. פ"א בראש המילה היא דגושה, אלא אם כן יש איזו סיבה שתמנע זאת.

י' בן-טולילה: שוכנעתי מדבריו של הא' מורג, שאנחנו צריכים לקרוא לאותו העם, לאותו המדינה או לאותה הישות המתפתחת, בשם שהם קוראים לעצמם, ועל כן נדמה לי שהיה ראוי לקרוא להם פלסטינים.

אני רוצה להביא מעין ראייה לכך שהנטייה הספונטנית שלנו היא לקרוא את השם הזה בפ"א רפה ולא בפ"א דגושה: ראשי התיבות אש"ף נקראים בפ"א רפה, וזאת לעומת ראשי תיבות כגון רְס"פ שהפ"א הדגושה בהם מציינת את המילה פְּלוֹגְתִי.

" מנצור: לא ברור לי מדוע מתייראים אנו שמא יש בקביעותינו נגיעה כלשהי לעניינים פוליטיים. לדעתי, אין כאן שום עניין פוליטי. פעמים רבות רואה אני בעיתון הארץ את המילה פלשתינאים בשי"ן ובתי"ו, ואיש לא בא בטענות. לפני זמן מה שודרה בטלוויזיה שיחה בין יהודי ופלסטיני: האחד דיבר על פלסטינים, והשני ענה לו ודיבר על פלסטינאים. לא נראה לי שאם נדבר על פלסטינאים, יחשבו שאנחנו רוצים לגזול מהם את המדינה. ההגיייה הראויה בעברית היא בפ"א דגושה, וכך יש לנהוג.

ש' מורג: אני מציע להכריע תחילה אם אנחנו מקבלים החלטה. אם נחליט בחיוב, יש להצביע תחילה על שאלת פלסטין או פלסטינה, ואחר כך על שם התואר.

ש' אירמאי: האקדמיה איננה כנסת. אין כאן מקום לדיונים מנקודת ראות פוליטית. אנחנו צריכים לדון בבעיה לשונית טהורה. הבה נסתכל איך קראנו לארצות שונות. למשל, אנחנו מדברים על פיליפינים בפ"א רפה בראש המילה, ובכך שמרנו את הצורה האירופית שיש בה ph, אם כי אנשי הארץ הזאת קוראים לה פיליפינאס. פולסקה נקראת בעברית פולניה, סוומי - פינלד, ודויטשלנד זה גרמניה. כל אלה שמות קיימים, שלא נוצרו באקדמיה או בוועד הלשון, אלא בפי העם.

אשר לשמות חדשים של מדינות חדשות שקמו בשנים האחרונות: הנוהג שלנו ושל משרד החוץ הוא ללכת על פי תקן של שמות ארצות, שאף לו יש תוקף של חוק, והוא קובע כי כותבים את השמות כפי שבני אותו העם מכטאים אותם. כך, למשל, נהגנו לומר בלורוסיה; אבל בני המקום קוראים לארצם בְּלוֹרִיס, ולכן בתקן הרשמי כתוב בְּלוֹרִיס ולא בלורוסיה. הוא הדין בשמות פרו ואקוודור, ובמדינות אחרות שקמו באפריקה ובמקומות שונים בעולם.

נשאלנו שאלה איך לקרוא לאותה ישות שקוראת לעצמה בשפתה פלסטין, ותושביה נקראים בפינו, באופן היסטורי, פלסטינאים. אני תומך בהצעה המתקנת של הוועדה, שיישאר השם פלסטין בפ"א רפה, כפי שהם קוראים לעצמם, אבל יותר גם להגותו בפ"א דגושה, כדי שנוכל להמשיך לומר פלסטינאים. אני חושב שאין טעם לטמון את ראשו בחול ולדחות את הדין. החלטה כזאת תביא להיווצרות השם בצורה פראית, שתהיה, אולי, פסולה מנקודת ראות לשונית. אין אנו יודעים מה יעשו הגופים השונים בלי החלטה שלנו.

ע' אורנן: ההצעה להסיר את השאלה מסדר היום פירושה להשאיר ברדיו ובטלוויזיה את הצורה בפ"א רפה. אין זאת דרך הוגנת לקבוע קביעה באמתלה שכאילו מסירים מסדר היום. הכול כבר ייפתר כביכול מעצמו... דברים לא נפתרים מעצמם, אנשים פותרים אותם. תפקידנו להיות מחליטי ההחלטות, ולא לברוח מהחלטות. אינני יודע מה יהיו התוצאות, אבל ברור שעלינו להחליט.

בניגוד לדברי הא' סמילנסקי, השם פלשתינה אינו דבר חדש. הוא מצוי אצלנו כבר כמאתיים שנה. הכתיב בשי"ן מעיד מה אנשים חשבו על השם הזה, אבל זה אינו חשוב. עובדה היא שחבל הארץ הזה נקרא כך בלשוננו. רבים זוכרים בוודאי את השיר "טיטינה" הוי טיטינה, ניסע לפלשתינה". אני זוכר אותו מילדותי; זה חלק מההוויה שלנו. השאלה הפוליטית צריכה לסור מאתנו. אין אנחנו צריכים להגיד בהיחבא דברים שעלולים להתפרש פירוש פוליטי.

דרך אגב, אשיב לא' מורג ואומר כי מדינות משנות גבולות. פולין שלפני מלחמת העולם השנייה איננה שווה בגבולותיה לזו שאחריה, והוא הדין לגרמניה. מדינות משנות את מקומן, אבל השמות נשארים. אזכיר לכם שהייתה החלטה של האומות המאוחדות בשנת 1947 על חלוקת הארץ הזאת, פלשתינה, ואף אחד לא נתן את דעתו לשאלה איך ייקרא כל אחד מן החלקים.

א' אמיר: מציעים פה שנסיר את ההחלטה מסדר היום, והא' אבנר מציע שמוסדות הרדיו יחליטו מה שיחליטו. אבל מוסדות הרדיו הם ועדת הלשון של רשות השידור, ובראשה עומד הא' אבנר עצמו כשלוחה של האקדמיה...

א' אבנר: לא התכוונתי לוועדה זו; התכוונתי לוועד המנהל.

א' אמיר: אין אנחנו עוסקים בפוליטיקה, אלא בלשון; אבל גם בלשון הזאת יש דברים שהם ציפור הנפש. אומרים בעברית יוון וספרד, צרפת, סין והודו; אבל כשמגיעים לפלשתינה טוענים שיש לומר פלסטין מפני שהערכים רוצים כך. מסתבר שאין הדבר נכון, הם מדברים בלשוננו כפי שהם שומעים, פעם כך ופעם כך.

מ' אזר: אני רוצה להזכיר לנוכחים שהדיון צריך להתמקד בשמו של העם ולא בשם הארץ. המדינה אינה קיימת כיום, ועל כן אין אנחנו צריכים להחליט אם קוראים לישות הזאת פלסטין או פלשתינה. אבל אנחנו צריכים לענות על השאלה כיצד יש לקרוא לבני האדם הקוראים לעצמם בעברית פלסטינים. האם נקרא להם כפי שהם קוראים לעצמם בערבית, או כפי שנהגנו לקרוא להם בעברית.

אני מציע שנמשיך ונקרא לבני העם הזה באותו שם שדוברי העברית קראו להם, פלסטינאים. אשר לשאלת הכתיב, אני עצמי מעדיף שהשם ייכתב בסמ"ך ובטי"ת, כשם שאת השם טורקיה אנו רואים יותר ויותר כתוב בטי"ת ובקו"ף. מוטב לסלק מן השם פלשתינה את אותה אסוציאציה של הפלשתים. השם העברי פלשתינה הוא בעצם הגייה עברית של השם הלטיני או הצרפתי פלסטין. בעברית פלסטין הופך לפלשתינה, בפ"א דגושה כמוכך, והכתיב על פי כללי התעתיק יהיה בסמ"ך ובטי"ת. ביחוד יש להתנגד לצורת הכלאיים פלסטין: או פלסטין בפ"א רפה כמו בהגייה הערבית, או פלשתינה בפ"א דגושה בהגייה עברית ובתעתיק המקובל עלינו. אני מעדיף את האפשרות השנייה.

מ' בראשר: אם כן, אתה מציע להניח לשאלת פלשתינה, ולטפל רק בפלסטינאים.

מ' אזר: נכון, זה יותר חשוב בעיניי.

ז' בן-חיים: לפני שאנו באים לפתור את בעיית הפ"א הדגושה והפ"א הרפה בשמות זרים, רציתי להזכיר שטרם פתרנו אותה בשמות עבריים. לדעתי, מוטב שלא נחשוש ונקבע את צורתם של השמות השאולים על דרך העברית: פילהרמוניה, פילולוגיה, הפילולוגיה. בדרך זאת יימנעו בעיות הקשורות לה"א הידיעה.

מ' בר-אשר: הגענו לשלב ההחלטות. יש הצעה להסיר את הנושא - לאחר שדנו בו - מסדר היום.

ש' מורג: אני הצעתי זאת, ועכשיו אני חוזר בי. מוטב שנחליט.

מ' בר-אשר: ובכל זאת, לפחות שלושה חברים אחרים הצטרפו להצעה, ועל כן נצביע עליה. כמובן, לא נוכל למחוק את העובדה שכבר התקיים כאן דיון, ומה שנאמר יירשם ויעמוד לפנינו ביום פקדנו.

הצבעה

- בעד הסרת הנושא מסדר היום - 9
- בעד קיום הדיון - 14

מ' בר-אשר: נמשיך אפוא בדיון. עלתה ההצעה לדון היום רק בשם התואר ולא בשם העצם, ואני מעמיד אותה להצבעה.

הצבעה

- בעד ההצעה לדון בשם התואר בלבד - 10
- בעד ההצעה לדון דיון כולל - 10

מ' בר-אשר: השאלה לא הוכרעה, ואני מנצל את זכותי כיושב ראש וקובע שנדון בשם התואר בלבד. אם תוכרע השאלה הזאת ישתמע ממנה משהו גם על שם העצם. אם כן, שלוש הצעות עומדות לפנינו בעניין ההגייה: פלסטיני בפ"א רפה, פלסטינאי בפ"א רפה, וגם פלסטינאי בפ"א דגושה.

ש' אירמאי: אנחנו נוהגים בדרך כלל להשתמש בהוספת יו"ד כדי להפוך שם של מקום המסתיים בתנועה לשם תואר. אומרים אמריקה ואמריקאי, מרוקו ומרוקאי או מרוקני.

י' בלאו: השאלה אם שם התואר הוא פלסטינאי או פלסטיני היא שאלה כללית. היא עולה, למשל, גם בשם אמריקה: האם יש לומר אמריקני, אמריקאי, או שמא אמריקי?

מ' בר-אשר: האנשים שמציעים פלסטינאי יש להם גם הצעת כתיב ברורה. הם מתכוונים לכתוב בשי"ן ובתי"ו, לפחות חלק מהם. מי שמציע פלסטיני, מציע לכתוב בסמ"ך ובטי"ת.

אני רוצה לנסות למזג את שאלת ההגייה עם שאלת הכתיב, ולהעמיד להצבעה הצעות כוללות המתייחסות לשני הדברים.

א' אבנר: אין קשר הכרחי בין השאלות. אני מציע להפריד את הדיון על ההגייה מן הדיון על הכתיב.

ד' טנא: אני מציע לפרק את הדיון לגורמים: נדון תחילה ברישה של השם: האם הפ"א רפה או דגושה, ואחר כך נדון בסיפה, היינו בסיומת.

מ' בר-אשר: אם זה רצון החברים, אני מקבל את ההצעה. יש לנו שתי הצעות התומכות בפ"א רפה והצעה אחת התומכת בפ"א דגושה. כאן עומדת הערתו של הא' בן-חיים, שבעצם השאלה הזאת היא שאלה פרטית המשתלבת בבעיה כללית של הגיית מילים לועזיות בעברית, כגון פיזיקה ודומותיה.

ע' אורנן: נכון שיש שאלה כללית, אבל הדיון שלנו אינו שייך לשאלה זו. המילה פלסטינה מצויה בעברית בדורות האחרונים ללא שום ספק, והיא תמיד נהגתה בפ"א דגושה.

מ' בר-אשר: אני רואה שמספר ההצעות הוא כמעט כמספר המציעים. אני מקבל את ההצעה להצביע בנפרד על כל פרט מן המכלול, ונתחיל בשאלת הפ"א הדגושה והפ"א הרפה. התומכים בפ"א הדגושה נאחזים בעברית ובמסורת לשון מאוששת של כחמישים שנה. כנגדם, הנאחזים בפ"א הרפה מדמים שהם מדברים ערבית בשינוי מה. אני חושב שאלה עיקרי הנימוקים. וכנגד שתי ההצעות האלה עומדת הצעתו של הא' בלאו שלא להכריע ולהתיר את שתי הצורות.

הצבעה

- בעד פ"א דגושה - 15
- בעד פ"א רפה - 5
- בעד ההצעה להתיר את שתי הצורות - 6

מ' בר-אשר: נמצאנו מחליטים על הגיית פ"א דגושה.

י' בלאו: אני מבקש לשאול מה יהיה דינה של הפ"א הדגושה אחרי וי"ו החיבור. האם דינה כשם עברי, שיש לרפות אותו, או כשם לועזי כמו פראג?

מ' בר-אשר: ההכרעה להגות בפ"א דגושה הושפעה ממנהגם של הערכים להגות כך בשפות הלעז, ועל כן לדעתי השם הזה ייחשב כשם שאול מלעז. הפ"א הדגושה לא תשתנה.

עכשיו צריכים אנחנו להחליט אם נבחר בצורה פלסטיני או פלסטינאי. יש הצעה לקיים את שתיהן כחלופות, ויש הצעה לברור בין שתיהן.

גבי"ע צרפתי: שתי החלופות משאירות מקום לגיוון במשמעות. אנחנו מבדילים בין אקדמי לאקדמאי. באותו אופן אפשר לקבוע שהאדם הוא פלסטינאי והתוצרת פלסטינית.

ג' גולדנברג: שאלת התואר הכללי כלל לא נדונה כאן. מי שתומך בצורה פלסטינאים התכוון רק לאנשים.

א' אבנר: אני מציע שנצביע קודם כול בשאלה אם להכריע בין שתי האלטרנטיבות או להתיר את שתיהן.

הצבעה

בעד הכרעה בין שתי הצורות - 10

בעד ההצעה שלא להכריע בין שתי הצורות - 11

הוחלט שלא להכריע בין הצורות פלסטיני, פלסטינאי.

מ' בר-אשר: השאלה שנתרה להכרעה היא שאלת הכתיב. הצורות פלסטיני ופלסטינאי, שהחלטנו זה עתה לקיים את שתיהן - האם ייכתבו בשי"ן ובתי"ו או בסמ"ך ובטי"ת.

הצבעה

בעד כתיבה בשי"ן ובתי"ו - 7

בעד כתיבה בסמ"ך ובטי"ת - 13

הוחלט לכתוב פלסטיני ופלסטינאי בסמ"ך ובטי"ת.

ש' מורג: קיבלנו למעשה מצב מוזר מאוד. בעניין ההגייה אנחנו נותנים אפשרות של הבחנה, ואילו בעניין הכתיב אנחנו מתירים רק צורה אחת.

מ' בר-אשר: שתי הצורות שהכרענו להתירן בהגייה, הן שתי צורות מורשות מצד העברית. אינני רואה אפוא סתירה בהחלטות שהתקבלו.

[הערת העורך: ראה דיון נוסף בסעיף זה בשיבה רכ"ד.]

ד. נטייתו של משקל פֻעֵלָה

א. משקל פֻעֵלָה נוטה בדרך כלל בקיום הקמץ, כגון בְּדִיָּה בְּדִיָּת־ בְּדִיּוֹת־, וכן בְּלֵיָה, בְּלֵיָה, בְּבִבְה, גְּמָרָה, דְּאִגָּה, דְּמִמָּה, דְּרִשָּׁה, הַבְּבָה, הַנָּאָה, הַדְּשָׁה, הַנִּיָּה, הַזָּרָה, הַמְּמָה, הַנִּיָּה, הַחֲלֵיָה, הַרְטָה, הַרְרָה, יְבָבָה, יְמִמָּה, קְלָיָה, קְסִיָּה, קְפִפָּה, קְרִזָּה, מְנִיָּה, סְבָרָה, סְכָכָה, עֲנִיָּה, עֲמֵלָה, פְּלָדָה, פְּצָצָה, פְּשָׁרָה, צְעָדָה, צְרַחָה, קִטְטָה, רִאִיָּה, רוֹנָה, רִפְפָּה, שְׁלֵשָׁה, שְׁרָרָה, תְּנִיָּה, תְּעֵלָה.

ב. הקמץ מתבטל בנטייה של שמות שצורת הנסמך שלהן באה במקרא בביטול הקמץ, כגון נְדָבָה נְדָבַת־ נְדָבוֹת־.

השמות ממין זה השכיחים בעברית החדשה הם אֲבָקָה, אֲדָמָה, אֲנָחָה, אֲנָקָה, גְּעָרָה, דְּהָרָה, הַלְכָה (צורת כתיב), זְעָקָה, חִזְקָה, חֲרָדָה, יָלָלָה, נִאֲצָה, נִאֲקָה, נְדָבָה, נְקָמָה, נְשָׁמָה, סְעָרָה, עֲגָלָה, עֲנָה, צְדָקָה, צְנוּחָה, צְעָקָה, קִלְקָלָה, קַעֲרָה, רְבָבָה, רְחוּחָה, רִנְנָה, שְׁאָגָה, שְׁגָגָה, שְׁמָמָה, שְׁעָטָה, שְׁעָרָה.

גם השמות אֲמִנָּה, אֲנָפָה, בְּעֵתָה, זְנוּעָה, נְבִלָה, נְהָרָה, נְמָלָה, סְחָבָה, עֲנָנָה, רְעֵלָה, שְׂבָכָה (שנטייתם אינה באה במקרא) נוטים בקיום הקמץ.

השמות אֲנָקָה, חִזְקָה, חֲרָדָה, עֲגָלָה נוטים בסגול: אֲנָקַת־, חִזְקַת־ וכד'.

ג. צורת הנסמך של עֲדָשָׁה תהיה עֲדָשַׁת־ עֲדָשׁוֹת־[מגע] (תיקון לכלל ג2).

הכללים הקודמים: כללי נטיית השם, הקמץ הגדול

כלל ב5

משקל פֻעֵלָה נוטה בדרך כלל בביטול הקמץ, והקמץ הגדול מתקיים בו רק בשמות שעייין השורש שלהם היא י ובשמות שלמ"ד השורש שלהם היא א או י, כגון: עֲנָרָה עֲנָרַת־ עֲנָרַנְנָה, לְטָאָה לְטָאֲתָכֶם, בְּדִיָּה בְּדִיָּת־ בְּדִיּוֹת־, מְנִיָּה מְנִיָּת־ מְנִיּוֹת־.

וכן הקמץ מתקיים בשמות גְּמָרָה, דְּרִשָּׁה, הַזָּרָה, סְבָרָה, פְּשָׁרָה, תְּעֵלָה (בשתי משמעויותיה): גְּמָרַת־, דְּרִשׁוֹת־, חִזְרָתוֹ, סְבָרוֹתֵיכֶם, פְּשָׁרַנְנָה, תְּעֵלַת־.

בשאר השמות על משקל זה בא ברגיל חיריק תחת פ"א השורש: נְדָבָה נְדָבַת־, נְקָמָה נְקָמַתוֹ, קְלָלָה קְלָלַת־, צְנוּחָה צְנוּחַת־, והשם הַלְכָה הַלְכָתוֹ הַלְכוֹת־ הַלְכוֹת־ (אף על פי שפ"א השורש גרונית).

כשפ"א השורש או עייין השורש גרוניות, בא פתח תחת פ"א השורש: אֲדָמָה אֲדָמַת־, הַדְּרָה הַדְּרַת־, חְכָמָה חְכָמַת־, עֲנָנָה עֲנַנְת־, שְׁאָגָה שְׁאָגַת־, רְחָבָה רְחַבַת־, גְּעָרָה גְּעַרַת־ וכיו'. גם זְנוּעָה, רְנוּחָה נוטים בפתח: זְנוּעַת־, רְנוּחַת־.

השמות אֲנָקָה חֲרָדָה חֲרָטָה חִזְקָה עֲגָלָה נוטים בסגול: אֲנָקַת־ חֲרָטַת־. ועייין גם כלל ג2. [וראה את הדיון במליאה בעת קביעת הכלל, ישיבות ל"ד ול"ז, תשי"ד, זיכרונות ז, עמ' 124-129, 149-150.]

כלל ג2:

השמות הבאים ממשקל פֻעֵלָה - יְבָבָה, עֲטָרָה, עֲצָרָה, עֲקָרָה, עֲתָרָה, עֲדָשָׁה, עֲלָטָה, עֲשָׂרָה - נוטים כסגוליים: יְבַמַת־, יְבַמְתִּי, עֲטַרַתוֹ עֲטַרְתִּי, עֲטַרְתִּי וכיו'.

מ' בראש: אני מבקש מהא' בלאו, יושב ראש ועדת הדקדוק, שיציג בקצרה את הצעת הוועדה.

י' בלאו: לפי כללי הקמץ הקודמים, המצוטטים בהודעת הוועדה, הקמץ מתקיים באופן כללי לפני אל"ף ויו"ד, וכן במספר קטן יחסית של שמות, שרובם באו מלשון חכמים, ומיעוטם - תְּעֵלָה וּמְעָרָה - מן המקרא.

מתברר שיש נטייה הולכת וגדלה לקיים את הקמץ. שמות חדשים במשקל הזה, מן הסתם לא ייטו על דרך נְדָבָה נְדָבָת, אלא על דרך דְּרָשָׁה דְּרָשָׁת. ועדת הדקדוק חשבה כי רצוי יותר לומר שמשקל פְּעֵלָה נוטה בדרך כלל בקיום הקמץ, ואחר כך לתת רשימה סופית של מילים שהקמץ מתבטל בנטייתן.

למעשה, אין כאן שינוי בתפיסה אלא שינוי בהדגשה. שמות חדשים, אשר ייטו בקיום הקמץ, לא יהיה צורך להעיר עליהם ולהוסיף אותם בכל פעם לרשימה. זו הייתה מגמתה של הוועדה.

י' עופר: אני רוצה להסביר איך הגיעה הוועדה לרשימות המוצגות כאן. בעת הדיון בוועדה חילקנו את המילים שמצאנו לארבע קבוצות: יש מילים מקראיות שגם צורת הנסמך שלהם באה במקרא, כגון נְדָבָה נְדָבָת. במילים האלה הוחלט ללכת על פי המקרא.

יש מילים מקראיות שרק צורת הנפרד שלהן באה במקרא, אך לא הנטייה. הוחלט להכריע בנפרד בכל מילה ומילה מן הקבוצה הזאת, והתקיימה הצבעה בוועדה על כל מילה ומילה.

שתי הקבוצות האחרות הן מילים מלשון חכמים ומילים שנוצרו בעברית החדשה, ובהן הוחלט לקיים את הקמץ.

י' בלאו: העיקרון בוועדה היה שרק אותם השמות המשמשים בעברית החדשה בקיצור הקמץ ייטו בדרך הזאת. שאר כל השמות ייטו בקיום הקמץ.

י' עופר: אשר לדרך הניסוח של הכללים, העשוי בשיטת "כלל ואחר כך פרט". תחילה בא הכלל: סעיף א קובע שמשקל פְּעֵלָה נוטה בדרך כלל בקיום הקמץ, ובסעיף ב נאמר כי הקמץ מתבטל בנטייה של שמות שצורת הנסמך שלהם באה במקרא בביטול הקמץ.

אחר כך באות שתי רשימות מפורטות, שהשתדלנו שתהיינה מלאות. אבל לא כללנו בהן מילים שלפי שיפוטנו אינן משמשות בעברית של ימינו. לא ראינו צורך לרשום את כל המילים שנמצאו, למשל, בהיכל המשקלים של אבינרי, כגון פְּעֵלָה או קְפָדָה.

י' בלאו: הרשימה השנייה צריכה להיות מלאה, ואילו הרשימה הראשונה איננה חייבת להיות מלאה, שהרי היא מדגימה את הכלל. שמות חדשים ייטו מן הסתם בקיום הקמץ, וזו סיבה נוספת לנסח את סעיף א בלשון "כגון".

ש' מורג: יש בעיה בדרך הניסוח של סעיף ב. הוא פותח בשמות שצורת הקמץ שלהם באה במקרא, ומסיים בשמות מן העברית החדשה. יש להבדיל בין שני הדברים.

” עופר: הכוונה היא לשמות מקראיים הקיימים גם בעברית החדשה.

ז' בן-חיים: אני מתנצל שעליי ללכת ולא אוכל להשתתף בדיון כולו, ומכל מקום אומר את דעתי. ראשית ברצוני לשאול: האם הוועדה מתירה להטות את המילים המקראיות גם בקיום הקמץ, כגון נְדַבְתָּ וגם נְדַבְתָּ?

מ' בר-אשר: לא.

ז' בן-חיים: עכשיו אוכל לומר את מה שרציתי. כללי הקמץ התקבלו לפני שלושים וחמש שנים, והמזכירות המדעית הטיבה לעשות כשרשמה לנו באילו ישיבות היה הדיון. ואף על פי שאני הייתי חבר הוועדה והשתתפתי בישיבת המליאה, חזרתי וקראתי את מה שנאמר בדיונים. עליי לומר שלא עלו עכשיו נימוקים חדשים שלא הושמעו אז. ההבדל הוא במסקנות.

אני תמה מה גרם לוועדה להציע שינוי בכללים. האם הייתה פנייה מן הציבור? האם נתגלו מקורות חדשים?

ולגופן של ההצעות: השינויים המוצעים הוצגו לפנינו כדבר של מה בכך, אך לדעתי השאלה היא שאלה עקרונית. מהי אמת המידה של הוועדה, שלפיה היא דנה במילים, מרחקת ומקרבת? נאמר כאן כי המילים המקראיות נשארות כמות שהן במקרא, ואין אנו יכולים לשנותן. זו הייתה כבר דרכו של ועד הלשון. אבל אקרא לכם פסקה קטנה מן הדיון על כללי הקמץ לפני שלושים וחמש שנה:

”בהצעה שלפנינו כבר הכלל הראשון מעיד, שהוועדה דנה בדקדוק לשון ימינו בסתם, ואם היא מחליטה לקיים את הצורה כמו בלשון המקרא היא מגלה את דעתה בפירוש, ומה שלא נאמר בפירוש ביחס לצורות מצורות לשון המקרא, אין לאמרו מן הכלל [...] אמת, בסעיפי ההצעה השונים במקום שראתה הוועדה לסטות מדרך המקרא, צוין מה דרכו של המקרא, וטעמיה עמה: ראשית, מוטב שיאמרו על הוועדה שהיא מזידה, משיאמרו שהיא שוגגת בדבר המפורש במקרא; שנית, להודיע, שהרוצה לנהוג כפי המקרא דווקא אין מוחין בידו, אבל הוועדה אינה מסייעת בידו.”

(זיכרונות האקדמיה ו, תשי"ט, עמ' 65)

מוצגת כאן תפיסה עקרונית: לאלמנט המקראי יש דקדוק לעצמו, ולאלמנט החדש דקדוק לעצמו. אם מעוניינים לברר את ההיסטוריה עושים זאת, אבל ההיסטוריה איננה מעניינת אותנו בשעה שאנחנו קובעים נורמה. כמובן, אנחנו משתמשים במקרא לצורך קביעת הלכה, אבל אין אנחנו קובעים הלכה רק מפני שכך הדבר במקרא. השיקול הקובע ביותר הוא מה מתאים לפי תפיסתנו ומה מתאים לצרכים שלנו.

קראתי וניתחתי את הכלל המוצע לנו. אני מוצא שבסעיף הראשון, המונה את השמות בקיום הקמץ ומביא את המילה בְּדִיָּה וחברותיה, באים ארבעים ושניים שמות. בסעיף ב נוספים עליהם עוד אחד עשר שמות, ובסך הכול יש אפוא חמישים ושלושה שמות בקיום הקמץ.

כנגד זה, הוועדה מונה שלושים ושניים שמות הנוהגים בביטול הקמץ. תזאורוס הבנוי בצורה כזאת, והמוציא מן הכלל כל כך הרבה שמות, הוא כשלעצמו מופרך. זאת ועוד. הוועדה בעצם מחייבת כל האדם לדעת לא רק אלו שמות באים במקרא, אלא גם אלו שמות באים בו בצורת הנסמך! אם באה במקרא צורת נסמך בקיצור הקמץ, הרי הדבר מחייב אותו; ואם אין במקרא צורת נסמך הוא יכול לקיים את הקמץ. אודה ולא אבוש: לא ידעתי שצורת הנסמך של דְמָמָה, דְמָמַת, איננה במקרא...

ומהי התוצאה? בצורת הנסמך של יְלָה, יְלָלָה, יְלָלָה תנים, הקמץ משתנה; אבל במילה יְבָה הוא אינו משתנה. הוא הדין במילים אחרות. האם נוכל לדרוש מן הציבור לדעת כללים כאלה? האם הם מתאימים ללשון ימינו? הנימוק שניתן להם תלוי בהיקריות השם במקרא, וממנו אסור כביכול לשנות. זה אינו קנה מידה מתאים לנורמה של העברית החדשה.

אנחנו חוזרים לשאלה שהיא הנחת היסוד: מה משתלב בדקדוק העברי? בראשית ימי ועד הלשון היה ויכוח על כך, והוא הוכרע. הייתה הרצאה של בן-יהודה שעסקה בשאלה אם נלך אחר לשון מקרא או אחר לשון חכמים, עלו נימוקים לכאן ולכאן, והוחלט שלשון המקרא וניקודה מחייבים אותנו. על פי העיקרון הזה כתבו שירים, ועל פיו לימדו בבתי הספר. אבל מה קרה? בדקדוק המקרא לא נמצאה תשובה לשאלת ניקוד המילים הזרות שבאו אל הלשון החיה. משום כך התחילה הוועדה לדקדוק לעסוק בסוגיה. נקודת המוצא של כללי הקמץ הקודמים היא הסמיכות שבמקרא, אבל יש בהם ניסיון להכניס את החריגים אל תוך כלל משלהם, ומשום כך נקבע כי שמות שעי' השורש שלהם היא יו"ד ושמות שלי' השורש שלהם היא אל"ף או יו"ד, הקמץ מתקיים בהם. בדרך זאת צומצמה עד מאוד רשימת החריגים.

אם נוציא מן ההצעה החדשה את השמות שלי' השורש שלהם יו"ד כגון בְדָה יישארו ארבעים ושניים שמות בקיום הקמץ, לעומת שלושים ושניים שמות שבהם הקמץ בטל. אנחנו באים להורות הלכה, שכל מה שיתחדש או יחודש, יבוא בקיום הקמץ. אני מקווה שיאריכו החברים ימים הרבה, עד שיצליחו להפוך את מילות המקרא למיעוט קטן וסביר, היינו שיהיו כמה מאות מילים בקיום הקמץ, וכמה מילים בביטול הקמץ. אבל אני מסופק אם אכן כך יהיה: השמות מן המקרא הם החשובים והראשוניים ביותר, כגון בְרָכָה וּנְדָבָה. האם האקדמיה חושבת שהיא תוכל להתחרות בחומש, בתהילים ובמשוררים?

במבט רחב יותר, אין סיבה לעודד את קיום הקמץ. זאת משום שהכלל הדקדוקי הקיים בעברית הוא שהקמץ מתבטל בהברה פתוחה המרוחקת מן הטעם. זו טיבה של העברית, בניגוד לערבית, למשל. אלא מה? יש מקרים שמוכרחים למצוא להם תשובות, משום שאינם במקרא. אנחנו נלחמים על כך שיש לומר שְמֵרָתָם ולא שְמֵרָתָם, ומן הצד השני אנחנו מוסיפים כמו ידינו מקרים של קיום הקמץ. כללי הדקדוק שאנחנו קובעים אינם נעשים בשביל משוררים וסופרים, אלא בשביל הוראת הלשון התקנית. בלשון הזאת יש כלל שקמץ בהברה המרוחקת מהטעם מתבטל.

אחת המילים החשובות שנוצרו בלשון חכמים היא חֻזָּקָה. צורת הנסמך המקובלת של המילה היא חֻזַּקְתָּה ולא חֻזַּקְתָּה, ויש עוד כמה צורות כאלה. אני רוצה להזכיר פרט הנראה אבסורדי: צורת הנסמך ברבים של שְׁיָר מנוקדת בכ"י קאופמן שְׁיָרִי כנסת הגדולה

(אבות א, ב), שִׁירֵי תנור (עדויות ב, ח) על משקל פְּתָב פְּתָבִי. ביטול הקמץ שבמקרא לא נעקר אפוא מן הלשון.

בדקתי במילונו של אבן-שושן ובספרו של ברקלי את נטייתם של כמה מן השמות שהוועדה מציעה להטותם בקיום הקמץ: השמות שבדקתי מנוקדים שם כולם בביטול הקמץ: עֲנַת, סְחַבַת וכדומה.

נכון הדבר שהקהל מתקשה בהטייתן של מילים. אנחנו מתקנים שְׁמֹלוֹת, והדוברים טועים ואומרים שְׁמֹלוֹת-עָרְב. נכון, הנטייה היא קשה, אבל אנחנו לא נעשה מן העברית עברית שומרונית שבה אין הקמץ משתנה. אפשר לומר לקהל תשובה פשוטה מאוד, שהיא כשרה וישרה על פי הדקדוק: אין אדם חייב להשתמש בכינויים; הוא יכול להסתפק בהוספת המילים שלי, שלך וכו'. הוא אינו חייב לומר פְּרָמִי שְׁלִי, שהרי הוא יכול לומר הַפְּרָם שְׁלִי. מי שמתקשה מוטב לו שישתמש בדרך הזאת, וכך אנחנו מעבירים את הבעיה מן הרמה הדקדוקית אל הרמה הסגנונית.

מה בעצם אומרת המציאות? העם אומר אבא שלי, אימא שלי ואינו נזקק לכינויים, והרי זה מותר. מהי הבעיה שהוועדה באה לפתור? שמא פועל כאן הרצון לעשות איזו שיטה שווה, דקדוקית, שאין לה אחיזה של ממש במציאות והיא מתנגדת ללשון? נראה לי שלא טבעי הדבר להבחין ולומר שְׁמָמָה שְׁמָמָת, דְּמָמָה דְּמָמָת, אך ורק כדי להקל ולמען הדורות הבאים.

י' בלאו: הא' בן-חיים, אין כל ספק שאתה צודק. ומנקודת המוצא הזאת אנסה להסביר את החלטת הוועדה.

מילה חדשה, כגון עֲמָלָה, משמשת בלשון גם בנסמך. זהו שימוש חי, בניגוד לכינויים. האם צריך להגיד עֲמָלָת או עֲמָלָת? לפי הכלל הקודם יש להגיד עֲמָלָת. בעברית המקראית, כידוע, ההתנהגות של הקמץ היא התנהגות כפולה. אותם השרידים של הקמץ שנשארו לפליטה ממעתק הקמץ לחולם, מתקיימים בדרך כלל, חוץ ממקרים שפועל בהם היקש. הקמצים האחרים אינם מתקיימים בדרך כלל. לזו הייתה העברית נוצרת כשפה חדשה לגמרי, היינו יכולים להחליט שהקמץ מתקיים בכל המקרים, או שהקמץ מתקצר תמיד. אבל אנחנו משתמשים במילים רבות מן המקורות, וצורתן בפיו כולנו בקיצור הקמץ, כגון נְבָתָת. כנגד זה יש צורות שאנחנו רגילים להשתמש בהן בקיום הקמץ. על כן אין לנו ברירה אלא להחליט שיש צורות בקיום הקמץ, ויש גם צורות בהיחטפות הקמץ.

הוועדה התרשמה כי הנטייה בעתיד תהיה לקיים את הקמץ, ועל כן חילקה את השמות במשקל פְּעֻלָה לשתי קבוצות. קבוצת השמות שהקמץ מתקיים בהם היא גדולה, ועל כן היא קבוצה פתוחה. כנגד זה, הקבוצה של השמות שהקמץ אינו מתקיים בהם איננה גדולה במיוחד, ולכן ניתנה רשימה מלאה של השמות האלה המשמשים בדיבור. אפשר, כמובן, לקצר את הרשימה הזאת, ואפשר להרחיב אותה. אפשר לקצר אותה ולהשמיט ממנה מילים נדירות שאינן משמשות בלשון ימינו. המילים האלה יבואו בהערה: "במקרא: כך וכך". מנגד, אפשר גם להרחיב את הרשימה ולכלול בה מילים חדשות שאינן במקרא, ואשר משמשות בציבור בהיחטפות הקמץ. הנטייה שלנו בוועדה הייתה שלא להגדיל את הרשימה יתר על המידה.

זהו המבט הסינכרוני על השאלה. מובן שהשיקולים אילו מילים ייכללו ברשימת היחטפות הקמץ ואילו מילים לא ייכללו הושפעו משיקולים היסטוריים, שהא' עופר פירטם קודם.

מ' בראש: מה התשובה לטענה שהוועדה עשתה את החריגים עיקר, ואת תופעת ההגה הכללית של היחטפות הקמץ - טפלה?

י' בלאו: אין כאן בעיה עקרונית, מפני שכבר במקרא יש שני סוגים של קמץ: קמץ נחטף וקמץ מתקיים. בלשון חכמים מצוי גם המשקל של המצור, פעאלה, שאיננו מצוי במקרא. והתוצאה היא קמץ קיים.

מבחינת תורת הצורות, הלוא כבר במקרא קורה שצירי וחולם נחטפים נהפכו לצירי וחולם מתקיימים. המשקלים פֶּעַל ופֶּעֶלָה מציגים את התופעה באופן כה ברור שאין צורך להוסיף דבר.

משום כך אין בהחלטת הוועדה שינוי סדרי בראשית. התרנו לעצמנו חופש הרכה יותר גדול בעניינים אחרים, ובהם אכן שינינו כבדרך אגב את סדרי בראשית. החלטנו לומר מִשְׁפָּטָן, בהיחטפות הקמץ בהברה שלפני הטעם, והחלטה זו היא בעצם נגד המצוי במקרא, להוציא חריג אחד: המילה פָּנִים, אם אמנם היא נגזרת מן המילה פָּנִים. אינני מכיר מקרה נוסף במקרא שקמץ נחטף בהברה שלפני הטעם. הלכנו אחר ההיקש לצורת הרבים מִשְׁפָּטִים, ואני מצטער על כך, אבל כך הוחלט.

מ"צ קדרי: אני חושב שהחלוקה העקרונית לקבוצות בעינה עומדת, ואין צורך לשנותה. אלא שיש מקום לבדוק את המילים שבכל רשימה. אני מציע לשקול את הוצאתם של כמה שמות מן הקבוצה הראשונה, מפני שהלשון נוהגת שלא לקיים בהם את הקמץ. למשל: גִּבְבָּה, דְּאָגָה, דְּמָמָה, תְּדִשָּׁה, תְּרִטָה, יִבְבָּה, עֲמָלָה, פִּצְצָה, צְעָדָה, צְרָחָה, קִטְטָה. אפשר לשמוע את הצורות האלה בחיטוף הקמץ, לפחות בחלק מצורות הנטייה.

י' בלאו: אבל אם יש גם צורות בקיום הקמץ, כדאי ללכת אחריהן, משום שזו דרך הרוב. ההסתכלות צריכה להיות אם יש קמץ בנסמך.

מ"צ קדרי: יש קמץ בצורת הנסמך, אבל לא בנטייה.

ג' גולדנברג: צורות הנטייה בעלות הכינויים הן כיום בשימוש מוגבל מאוד. לעומת זאת מבנה הסמיכות הוא מבנה חי מאוד, ועל כן צורות הנסמך הן צורות חיות וקיימות. המשמעות הממשית של החלטת הוועדה היא בעצם צמצום הפער בין צורות הנסמך לצורות הנפרד. אם נסתכל על כך במסגרת רחבה, זה כיוון שאנחנו הולכים בו בכל תהליך הסטנדרטיזציה שלנו. הירושה הפונטית של קיצור הקמץ נפגמה פעמיים: היא נפגמה במידה רבה בשימוש הלשון, ולחלק מן הצורות והמשקלים המקיימים את הקמץ יש גם אסמכתאות קדומות.

ההחלטה שהוועדה מציעה היא רק הצבעה על כיוון ולא שינוי של המציאות. יש מילים רבות שאין להן תיעוד בצורת נסמך ובצורות נוטות, ושיש נטייה לקיים אותן בסמיכות כמו בנפרד, שהרי יש לדוברים קושי לא קטן ליצור צורות נסמך בחיטוף הקמץ. לא ראינו עוז בלבנו, וגם לא צורך הכרחי, לבנות להן צורות נסמך כדוגמת הצורות הנוטות המתועדות בספרות העתיקה. הדבר הזה נראה לנו מנוגד לכיוון שהלשון הולכת בו.

ע' אורנן: השינוי המרכזי שאני רואה פה הוא שמה שהיה קודם בגדר כלל נהפך לרשימה, ולעומת זאת מה שהיה רשימה נהפך לכלל.

רבותיי, אנחנו צריכים להבחין היטב בין רשימה ובין כלל. ברשימה יש לדקדק היטב ולדאוג שתהיה מלאה, אבל את הכלל אין צורך לפרט. די לומר "משקל פְּעֻלָּה נוטה בקיום הקמץ". אחר כך תבואנה שתי רשימות של יוצאים מן הכלל. באחת יבואו שמות הנוטים בביטול הקמץ ובשנייה יבואו שמות שנטייתם על דרך הסגוליים, והיא הרשימה הבאה בכלל ג.

בניסוח הסופי של הכלל הזה אין שום צורך בנימוקים שזה במקרא וזה לא במקרא. אפשר שיש לנימוקים כאלה מקום בעת הדין, אבל בניסוח הסופי - בשום פנים לא. אנחנו נותנים רשימה ברורה מאוד של מילים בביטול הקמץ, כל מילה שאינה נמצאת ברשימה הזאת, משמע שהקמץ מתקיים בה. כך נפתור את הבעיה שהציג הא' בן-חיים בעניין דְּמָמָה. המילה הזאת לא תירשם ברשימה, וממילא משמע שצורת הנסמך שלה היא דְּמָמַת. הדרך הזאת עונה גם על השאלה מה קורה במילה חדשה. כל שם שאינו כלול ברשימות הולך לפי הכלל.

היסודות של הצעתי ישנם כבר בהצעת הוועדה, אבל הניסוח, לצערי, מבלבל מאוד. הראיה: כשקראנו את ההצעה פה, היו חברים שלא יכלו להתמצא מיד במה המדובר. צריך לנסח את הכלל בצורה הרבה יותר פשוטה.

ש' מורג: אני חושש שאם נמשיך בדרך של קביעת רשימות חריגים שהם למעמסה גדולה על הציבור, יצדקו המבקרים את מעשי האקדמיה. מוטב לחפש דרך להציג את הדבר בלשון בני אדם ובצורה פשוטה.

אני מסכים לדברי הא' אורנן שעלינו להתעלם לחלוטין מן ההבחנה בין שמות הבאים בעברית הקלסית לבין שמות שאינם באים במקורות הקלסיים. אין מקום להניח שכל אדם יישא עמו מהדורה זוטא של הקונקורדנצייה של אבן-שושן, או ייעזר בכל פעם במנקד או בעורך מקצועי.

אולם לדעתי אין אנו צריכים לקבוע מראש את הכלל. עלינו לומר במפורש שיש שלושה סוגים של משקל קְטֻלָּה: הראשון נוטה על דרך קְטֻלָּת, השני על דרך קְטֻלָּת-והשלישי נוטה בשתי הדרכים גם יחד. נקבע רשימות מסודרות של שמות בכל אחד מן הסוגים. זה הדבר הנוח ביותר גם ליועצי האקדמיה. הם לא יוכלו להסביר לקהל שהכלל תלוי במה שנמצא במקרא בנפרד או בנסמך. אם ינסו להסביר כך, סופם שיניח השואל ידיו על ראשו ויברח מן הטלפון.

אין אנו צריכים לקבוע כלל מראש. שמות שיחודשו בעתיד יחודשו לפי אחד משלושת הסוגים, כפי שנמצא לנכון.

י' ייבין: השתמע מדבריהם של כמה מהדוברים כאילו יש הבדל בין צורת הנסמך לצורות הנטייה. אני לא מניח שאפשר לתמוך בהבדל כזה. אם מחליטים להגיד פִּצְצָת, צריך להגיד פִּצְצָתִי, ואם מחליטים להגיד פִּצְצָת, צריך להגיד פִּצְצָתִי.

מ' בר-אשר: הטענה הייתה שצורת הנסמך נוהגת, ואילו בצורות הנטייה יש מגמה לעקוף את הבעיה על ידי הצורה האנליטית: שבמקום לומר פִּצְצָתִי או פִּצְצָתִי אומרים הפִּצְצָה שְׁלִי.

י' ייבין: יש מעלה בכללים הקודמים שנקבעה בהם קטגוריה מיוחדת של המילים משורשי ע"י או ל"י. אולי אפשר להכניס את הקביעה הזאת גם כאן, ועל ידי כך הרשימות היו מתקצרות. שמות משורשי ע"י או ל"י או ל"א נוטים תמיד במשקל קְטַלְת־. זה כלל ברור ופשוט. כל אדם יבין אותו.

ג' בירנבאום: באופן עקרוני, האם אתה מסכים לכיוון של הוועדה לקבוע כלל של קיום הקמץ?

י' ייבין: אני חושב שאין לנו בררה. אי אפשר לגזור על הציבור שכל השמות מסוג זה יהיו בביטול הקמץ. באופן עקרוני אני חושב שהכללים טובים, אבל כמו שהעיר הא' קדרי, יש כמה שמות שרגילים להטות אותם בביטול הקמץ, כגון פִּצְצָת, דְּמַמַּת, דְּאָגַת, יְכַבַּת. כדאי להוציא אותם מן הרשימה.

י' מנצור: אני תוהה על הניסוח בסעיף ב, שיש בו כדי להטעות: תחילה נאמר "הקמץ מתבטל בנטייה של שמות שצורת הנסמך שלהן באה במקרא בביטול הקמץ, כגון נְדָבָה" וכו' ואחר כך נאמר "גם השמות אֲמָנָה, אֲנָפָה, בְּעָתָה וכו' (שנטייתם אינה באה במקרא) נוטים בקיום הקמץ". הניסוח הנכון צריך להיות "אולם השמות אֲמָנָה, אֲנָפָה וכו' נוטים בקיום הקמץ".

אשר לסעיף ג: אני מבין שהסעיף הזה נשאר כמות שהוא, חוץ מהמילה עֲדָשָה שתִּמְחַק ממנו, משום שנטייתה תהיה עֲדָשָת־.

א' חזן: עיקרי דבריי כבר נאמרו, אבל בצמצום אומר שיש כללים המבקשים לפשט, אבל יש מילים הנוטות בדרך של ביטול הקמץ, ואין לשנותן. אני דואג שלא נימצא מתקנים מצד אחד, ומושכים את השמיכה מעל הראש והרגליים ייגלו. נזכיר את הסיפור על הלירה והשקל. כשהיו לירות, היו שאמרו 'חמישה לירות' ויעשרה לירות'. אמרו: נקבע שקל בלשון זכר. והנה עכשיו אומרים 'עשר שקל'.

ג' בירנבאום: אני רוצה לענות לטענותיו כבודת המשקל של הא' בן-חיים, וחבל שהוא לא נימצא כאן. הוא טען טענה נכונה מאוד: עד עכשיו היה כלל כדרך המקרא, ולצדו רשימה לא ארוכה של יוצאים מן הכלל. עכשיו אנחנו עושים בעצם שתי רשימות.

אני חושב שהגישה הזאת הייתה נכונה לו באמת הייתה לדובר הרגשה חיה של ביטול הקמץ. אבל אין הדבר כן. אין אנחנו מרגישים את ביטול הקמץ כתופעה חיה, בייחוד לא במשקל הזה, שהרי ביטול הקמץ כאן יוצר מצב של שני שוואים נעים, ובעקבותיו בא עוד שלב של תנועה במקום השווא.

אני חושב שיהיה זה מגוחך אם האקדמיה תטיל על הציבור צורות כמו פֶּפֶת־ או פְּרִי־ או יִמְמֶת־ או שְׁרִי־. הדיבור החי של הציבור במשך ארבעים שנה ויותר, גם הוא צריך להיות שיקול חשוב. השיקול הזה עמד לפני הוועדה כשהחליטה מה שהחליטה. לדברי הא' אורנן אני רוצה להעיר, שגם לפי הניסוח שהוועדה מציעה ברור שכל מילה חדשה תהיה בקיום הקמץ. הלוא כך כתוב: "משקל פֶּעֶלָה נוטה בדרך כלל בקיום הקמץ". ייתכן שפירוט הדוגמות הוא מיותר. את הפירוט הזה אפשר להביא בספר לימוד.

מ' אזר: אני רוצה להעיר הערה עקרונית על דרך הצגת הדברים. כשקראתי את ההצעה לא הבנתי אם עיקר העניין שעסקו בו הוא ניסוח טוב יותר של הכללים בלי לשנות את התוכן, או שהעיקר היה דווקא הרצון לשנות קביעות קודמות, שהן כבר מקובלות בציבור ורשומות במילונים.

לא מובן לי אם הכללים האלה מכוונים לציבור, או גם ליוצרי המילים החדשות. האם יש פה הנחיה למחדשי מילים, שכל מילה במשקל פֶּעֶלָה תיטה בקיום הקמץ. יש לי הרושם שאגב ניסוח כללים חדשים מכניסים פה מהפכות, ועל הרקע הזה נאמרו דברי הא' בן-חיים. באמצעות הניסוח אומרים לנו דברים, ואנחנו צריכים לגלות מה מסתתר בעצם מאחורי הניסוח. אם רוצים לעשות מהפכה בנטייה של משקל פֶּעֶלָה, צריכים לומר את הדברים במפורש, ברחל בתך הקטנה, ולפרט מהן המילים שרוצים לשנות את נטייתן. רק אחר כך צריך לנסח את הכלל מחדש בצורה הטובה ביותר.

מ' בר-אשר: השאלה שאנחנו עוסקים בה, נטייתו של משקל פֶּעֶלָה, היא מקרה פרטי של שאלה רחבה יותר, שמן הראוי לראות אותה בכל היקפה. יש פה בעצם ויכוח ברור בין הדקדוק בכללותו, תורת ההגה, ובין כוחו של ההיקש. תורת ההגה קובעת שהקמץ מתקצר כשהוא מרוחק מן הטעם. יש קמצים מעטים שהם קמצים מתקיימים, אך ברור שהם מיעוט גמור. כנגד זה עומד כוחו של ההיקש. הערתו של הא' גולדנברג היא מאירת עיניים: הרושם הוא כי בלשון החיה, במקום שאנחנו נזקקים לכינוי, הציבור מעדיף לומר הפֶּעֶלָה שְׁלִי ולא להיזקק לכינוי הדבוק פֶּעֶלָתִי או פֶּעֶלָתִי. כנגד זה צורת הסמיכות היא ודאי צורה חיה. קיום הקמץ בנסמך משמעו קירוב של צורת הסמיכות אל צורת הנפרד, וזהו מהלך מובהק של היקש.

בתולדות הלשון העברית, היקש מסוג זה אופייני למסרנים משבשים. ככל שיודעים פחות עברית, גוברת הנטייה לצורות כמו שלִיח ציבור או מְתָנֹת כהונה. צורות כאלה אופייניות יותר לכתב יד פריז של המשנה, ומועטות ביחס בכתב יד קאופמן. כך גם בעברית הישראלית. אנחנו יודעים היטב לאיזה רובד של ידיעת העברית שייכים אלה שאומרים מטוס מְטוּסִים. כוח ההיקש הפועל בכיוון של קיום הקמץ מעיד על ידיעה רופסת של העברית.

חשוב שנדע את הדברים הללו לפני שאנחנו באים להחליט. אינני בא כרגע לנקוט עמדה לכאן או לכאן.

אני רוצה לומר עוד דבר. מהלכת אגדה ("מסורת") שהשמות שהתחדשו בל"ח במשקל פְּעֻלָּה הקמץ שלהם מתקיים. בדיקת הנתונים אינה מאשרת זאת במוחלט. מי יגלה עפר מעיניו של פרופ' קוטשר, שעסק במשקל פְּעֻלָּה ומצא רק צורה אחת של נסמך, חֻטְבַּת עצים, שאין כנגדה צורת נפרד, חֻטְבָּה. כל שאר השמות במשקל זה הנוטים בקמץ מתקיים, קיימים במשנה רק בצורת הנפרד. יש פְּחֻזְרָתָן כמסורת ניקוד מאוחרת, אבל במסורת הכתיב יש 'בחזירתן', ולא 'בחזרתן'.
אני מסכים להערות שנשמעו פה בעניין ניסוחו של הסעיף: אם יש כלל אין צורך להביא רשימה, ויש להפריד את פועלי ע"י ול"י. בכל ההערות האלה יש להתחשב בעת ניסוחו הסופי של הכלל.

ש' אירמאי: ברשימת השמות שהקמץ מתבטל בהם, הבאה בסעיף ב, נאמר: "הִלְכָה (צורת כתיב)". מה פשר ההערה בסוגריים?

י' עופר: הכוונה הייתה לומר שכל המילים ברשימה באות במקרא, ואילו המילה הזאת באה רק בצורת כתיב - "צופיה הילכות ביתה" (משלי לא, כז) - אך הקרי הוא הִלְכָה. אני מסכים שהערה כזאת היא בגדר דברי רקע למחוקקים, ויש להשמיטה מנוסח ההחלטה.

י' רצהבי: אני מבין שיש צורך להבחין בשלוש קבוצות: קבוצה אחת היא המילים שבמקרא, וזו קבוצה שיש בה מסורת. קבוצה שנייה היא קבוצת המילים של לשון חכמים, וקבוצה שלישית היא המילים שנתחדשו בימינו. לגבי מילים שנתחדשו בימינו, פוק חזי מאי עמא דבר, בתר רובא אזלינן.

מ' ברי-אשר: איש עוד לא בדק איך העם נוהג בעניין זה.

י' רצהבי: לגבי המילים שהן במסורת חכמים, אינני יודע אם הוועדה בדקה כראוי והשתמשה במסורת העדות. אם בודקים ורואים ששתיים או שלוש עדות נוהגות במילה מסוימת בדרך כלשהי, אפשר ללכת אחריהן. דרך משל, במסורת תימן בשלוש המילים גמרא, דרשה וסברה - בא פתח באות הראשונה. האם הביאו זאת בחשבון?

י' בלאו: זה פתח הבא במקום קמץ.

י' רצהבי: אינני עומד על הפרט הזה בלבד. אני שואל שאלה כללית: באיזו מידה ניצלו את מסורת העדות לשם שיקול והכרעה? בעת הדיון במילה עבור ראיתי שבדקו מה אמרו המילונאים הקדומים על שימושה של המילה.

ג' גולדנברג: אתחיל בהערה בעקבות דבריו של הא' רצהבי. בפעם הראשונה שבאתי להאזין לישיבה באקדמיה - בימים עברו, כשעבדתי במילון ההיסטורי - היה דיון על המילה עזרה ונטייתה. טענו שם כי צורת הסמיכות של עזרה היא עֻזְרָת, מי לא יודע

שהכול אומרים עֲזַרְתָּ נשים? ואז ע"צ מלמד אמר שהוא מתפלא על הציבור: מי לא יודע שהכול אומרים עֲזַרְתָּ נשים? ודובר נוסף טען: מי לא יודע שהכול אומרים עֲזַרְתָּ נשים? כל זה חלק מן הירושה הלשונית של הדורות. הצורה האחידה כביכול שהדקדוק ההיסטורי נותן לנו היא בעייתית במידה מסוימת.

בלשונו היום יש עוד בעיה: יש התנגשות בין צורת הנסמך של משקל קְטֹלָה ובין זו של משקל קְטֹלָה. קשה לדובר העברית לקחת עֲגֹלָה שיש לה ארבעה גלגלים ולהפוך אותה בסמיכות לבת של פרה. ההתנגשות הזאת גורמת גם לתופעות של גזירה לאחור. יש אנשים המקפידים לומר דְּנָדִי, אחרי שסוף סוף למדו שאומרים דְּנָדִים, אף על פי שגם הדְּנָדִים יוצא מפיהם לפעמים.

אם רוצים לשמור על שני המשקלים האלה כאמצעים לשוניים פעילים, יש צורך, אולי, לתקן את הקלקלה שהביאה עצלות ההיגוי אל הדקדוק העברי משכבר הימים. היצירה הלשונית משאירה את הקמץ בצורת הנסמך של משקל קְטֹלָה, ומכאן הנטייה לומר קְטֹטָה, שְׁרָרָה וכדומה. אינני חושב שההבחנה הזאת שהציבור יוצר בין שני המשקלים היא הבחנה גרועה כל כך.

הצעת הוועדה היא לשנות את הכיוון: מה שהיה ברשימה סגורה יוצג בתור כלל, והמילים שהיו בגדר כלל יוצגו ברשימה. אפשר, כמובן, להתווכח על הניסוח הסופי. אפשר לקבל את הערתו של הא' אורנן שאין צורך ברשימה ארוכה המפרטת את הכלל. הרשימה הובאה שם לשם הדגמה, ואפשר לקצר אותה או להשמיטה.

י' עופר: אני מבקש להסביר מה מעמדם של הכללים האלה: אין הם אלא תיקון המוצע בכלל אחד מכללי נטיית השם בפרק העוסק בקמץ. בכל החלטה דקדוקית של האקדמיה יש להבחין בין שלוש רמות, ולהתאים לכל אחת מהן את דרך הניסוח המתאימה לה. ראשית, ישנו החוק עצמו, כפי שהוא מנוסח. התכונה העיקרית שלו צריכה להיות שהוא מדויק לגמרי ועונה על כל המקרים. שנית, ישנם דברי רקע למחוקקים, המסבירים להם את מגמתו של החוק ואת משמעותו. ושלישית, ישנה מסירה של החוק הזה לעם, לציבור או למורי הלשון. ייתכן שרשימת הדוגמות המובאת כאן בגופו של החוק, אין לה מקום. היא שייכת לרובד של דברי ההסבר למחוקקים, ומטרתה לסייע להם לדעת על מה מחליטים: עיינו בדוגמות וראו אם באמת נכון לקבוע את נטייתן של השמות האלה כפי שעולה מן הכלל המוצע.

אשר לשאלה אם הכלל הוא מסובך או שאינו מסובך, אינני חושש מקביעת כלל שאינו פשוט וקשה ללמד אותו. הקביעה שלנו צריכה להיות לגופו של עניין, מה הנטייה הראויה להיות בכל שם ושם. הפשוט צריך להיעשות אחר כך בספרי לימוד או בלשונו לעם, כדי שישמש את המורים ואת התלמידים. בעיבוד כזה אפשר להתעלם מכמה חריגים, הפשוט יכול לבוא גם על חשבון הדיוק.

ע' אורנן: עסקתי בעבר בבעיה של השימוש בכינוי חבר ובכינוי פרוד בעברית החדשה, ובדקתי בעזרת תלמידים את התופעה. חלק מן הממצאים פרסמתי, ויש בידי חומר נוסף שטרם התפרסם. מצאתי כי בדברים שבכתב בולטת הנטייה להשתמש בכינוי חבר ולא בכינוי פרוד. השימוש בכינוי החבר מגיע לפי עשרה או לפי חמישה עשר.

השימוש בכינוי החבור קיים גם בלשון המדוברת. אבל ככל שהדובר מתרגש, הוא מרבה להשתמש בכינוי פרוד. הממצאים מורים זאת בבירור. הייתה פה בדיון נימה שלא מצאה חן בעיניי. אנחנו עוסקים בנטיית משקל פְּעֻלָּה, והנה אנחנו מתבשרים שזה בעצם פתח לערעור הכלל של ביטול הקמץ בדקדוק העברי. אני חושב שלדבר הזה צריכים להקדיש דיון מיוחד. דרך אגב, זהו חיסרון כללי בעבודת האקדמיה, ומן היום הראשון שבאתי לכאן יצאתי נדהם ממנו: דנים בפרט אחד, ואין מבינים שהוא בעצם חלק מקביעה גדולה וכללית. אין זאת אומרת שלא צריך לדון בפרט. במקרה הזה הפרט עצמו הוא גדול מאוד, ויש לו מקום לבטח.

מ' בר-אשר: האקדמיה קבעה את כללי הקמץ. אתה יכול לראות לפי הפרוטוקולים שהדיונים נמשכו ישיבות ארוכות.

ע' אורנן: הרי לא תתכחשו לזה שבעצם יש כאן שאלה גדולה של קיום הקמץ. כך שמעתי כאן גם מדברי הא' בירנבאום וגם מדברים אחרים. השאלה הזאת איננה חדשה. כבר בשנות השלושים יצא ספר של אדם שנקרא ד"ר אב מטמון-כהן. בספר הזה הוא ביטל את כל השינוי של משקל קְטֻלָּה בנטייה. הוא כתב יְלֻדָּה-יְלֻדוֹת, שְׁמֻלָּה-שְׁמֻלוֹת, דְּרָשָׁה-דְּרָשׁוֹת וכיוצא בזה.

אני רוצה להעיר גם על העֲגֻלָּה והעֲגָלָה: אין זה המקרה היחיד של ביטול ניגודים בנטייה; הלשון מלאה מקרים כאלה. אנחנו לא נוכל לשנות את הדבר בדרך של קביעה. יש חוב ויש חֻבָּה, וצורת הריבוי של שניהם היא חֻבוֹת. מה תעשה? תציע שצורת הרבים של חֻב תהיה חֻבִּים? אי אפשר לשנות את הדברים האלה. יש שיר יפה של רחל ובו היא מדברת על עֲגָלַת חייל. האם תבוא לשנות את זה? ייתכן שהחיים יעשו את שלהם. יבוא מי שיבוא ויאמר מה שיאמר. ייתכן שאין צורך לעמוד על הצורות האלה בבחינות. אבל אי אפשר לשנות את הצורה המקובלת בהחלטה שלנו.

מ' בר-אשר: אני חושב שמיצינו את העניין. יש להפריד בין שאלות של ניסוח ובין שאלות של מהות. היו גם הערות של מהות, אבל רוב ההערות עסקו בענייני ניסוח. אני מציע שנחליט כי הצעת הוועדה מתקבלת באופן עקרוני, אבל הניסוח צריך להיבחן מחדש לאור מה שנאמר בדיון, והוא יימסר מחדש כהודעה למליאה. [הערת העורך: ראה הודעה למליאה בישיבה רכ"ה.]

ה. אישור הודעת ועדת הדקדוק

מ' בר-אשר: בהודעה למליאה באות כמה החלטות של ועדת הדקדוק שנמסרו כדיווח למליאה. לא היה עליהן ערעור, ועל כן הן מקבלות עתה את אישור המליאה:

1. המשקלים קְטֻלָּה וקְטוּלָּה

שם עצם במשקל קטולה המציין קבוצה ינוקד בדגש חזק (פרט למילה קבוצָח).
למשל: קְצָנָה, קְצָנָה, שְׁדָלָה, אֶגְדָּה, אֶסְפֹּת־[מאמרים], עֲמִתָּה, דְּבָקָה.
גם המילה קְצָנָה תנוקד בדגש.

2. **ניקוד המילה "סינר"**
המילה סינר תנוקד סינר (בלא דגש).
3. **שימושי השמות יבוא, יצוא**
השמות יבוא, יצוא משמשים גם לציון שם העצם וגם לציון שם הפעולה (יבוא = importation; import).
למשל:
הסחורה הזאת היא יבוא מאנגליה.
ממשלה תאסור יבוא בשר לא כשר.
היבוא נפסק בגלל ירידת המחירים.
לציון שם הפעולה אפשר להשתמש גם בשם יבוא.
[במונחי המשפט, תשייז נקבע: יבוא = import; יבוא = importation].
4. **הזיע, הזיעה; הזיעה, הזיעה**
הפועל מזיע ינוקד מזיע על דרך ע"ו. גם הניקוד מזיע מותר (כמצוי במקצת כתבי יד מנוקדים של המשנה).
שם הפעולה ינוקד הזיעה (ומותר גם הניקוד הזיעה).
5. **עולל, עולל**
שתי הצורות במקרא. הוחלט שלא להכריע ביניהן, ושתיהן כשרות.
6. **ללא**
הוחלט שלא לאסור את השימוש במילה 'ללא'.
הצורה 'ללא' באה במקרא שלוש פעמים בפסוק אחד: "וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה" (דה"ב טו, ג).
7. **תפיסה ופריסה**
הוחלט לכתוב את המילים תפיסה ופריסה בסמ"ך, בכל משמעויותיהן (תפיסה ביד ותפיסה שכלית; פריסת לחם, פריסת מפה על השולחן ופריסת כוחות).
[הערת העורך: החלטה זו תובא לדיון נוסף בוועדת הדקדוק].
8. **כתיב שמות האותיות היווניות**
שמות האותיות היווניות המסתיימים בתנועת a יכולים להיכתב בעברית באל"ף או בה"א (אלפא, ביתא, גמא, דלתא, סיגמא, אומגא - או אלפה, ביתה, גמה, דלתה, סיגמה, אומגה).

1. מילים בשימוש כללי: קניון, מדבור, שדלה

- מ' בר-אשר: נותר לנו עוד זמן מה, ובו אני מבקש לחזור ולעסוק במילים בשימוש כללי. בתחילת הישיבה עסקנו במילה נסועה, ועתה נדון בשלוש מילים נוספות:
- קניון - מרכז קניות
 - מדבור - desertification, תהליך של הפיכת אזור מיושב לשומם בעקבות נטישת תושביו
 - שדלת ביות - caucus (במקום שיש צורך להבחין בינה לבין שדלה - lobby).
- נתחיל במילה קניון. המילה הזאת תצטרך להילחם בהגייה שנשתרשה מאוד, קניון בסגול ובהטעמת מלעיל. מניסיוני אני יכול לומר שהמילה קניון מתחילה להתקבל.

א' אבנר: אני מציע למזכירות המדעית ולאנשי הקשר עם משרד החינוך, שייזמו מבצע הסברה והדרכה של מורים לעקור את הקניון במוכן הזה.

י' רצהבי: המונח נאה מצד שורשו, אבל הבעיה היא המשקל, פֶּעֶלֶן. בדרך כלל - אמנם לא תמיד - המשקל הזה מביע הקטנה: אִישׁוֹן, שְׁמֵשׁוֹן, יְלִדוֹן. לפי דעתי, הדבר נוגד את המשמעות של 'מרכז קניות גדול'.

מ' בר-אשר: אם באים להתנגד לקניון, צריך להציע הצעה שתוכל להתמודד עם הקניון. אם תציע הצעה במשקל אחר, ייחרץ גורלה לשכחה.

הצבעה

המילה קניון התקבלה ברוב דעות.

מ' בר-אשר: אנחנו עוברים אל מְדְבֹר. הא' אבנר, יושב ראש הוועדה, האם תוכל להסביר את ההצעה?

א' אבנר: מעלתה של ההצעה מְדְבֹר, שכל מי ששומע אותה מבין במה מדובר. לעומת זאת, מילה מן השורש ש-מ-ם מביעה את המשמעות ביתר דיוק. בדיון בוועדה הגענו למסקנה שסיכויי ההתקבלות של חידוש כזה יהיו נמוכים בהרבה מאלה של מְדְבֹר, ולכן נמנינו וגמרנו לקבוע מְדְבֹר. זאת גם הייתה דעתו של הגאוגרף דוד עמירן, שהשתתף בישיבת הוועדה.

י' רצהבי: המונח מְדְבֹר מזכיר לשומע את ההדברה. מוטב לבחור במונח הַשְׁתַּמְמוּת, המביע תהליך וגם שממה.

מ' בר-אשר: יש לזכור גם כי בעברית המקרא מְדְבֹר אינו desert; רק בלשון המאוחרת התקבלה המשמעות הזאת. הַשְׁתַּמְמוּת מתאים לדבר שנעשה מעצמו. אם עוסקים בפעולה אקטיבית צריך להציע שְׂמוּם.

ש' אירמאי: מבחינה אקולוגית מְדְבֹר איננו שממה ואיננו ישימון. למשל, הנגב הוא מדבר, ולעומת זאת הסהרה היא ישימון או שממה. העוסקים בגאוגרפיה מבחינים היטב בין המונחים האלה, ועל כן מוכרחים לגזור את המונח מן המילה מְדְבֹר ולא מן המילה שְׂמֵמָה. אין כל בעיה דקדוקית במונח המוצע. מן המילה מְרַפֵּז יש לנו מְרַפֵּז, וממֶסְפֶּר - מְסַפֵּר.

מ' זמלי: המילה מְדְבֹר כבר משמשת. לא אנחנו הצענו אותה. היא משמשת במחקרים שנכתבו בנושא הזה. האקדמיה מתבקשת לאשר אותה.

מ' בר-אשר: אם כן יש לנו שתי הצעות, מְדְבֹר ושְׂמוּם. נכריע ביניהן בהצבעה.

הצבעה

המילה מדבור (desertification) נתקבלה ברוב גדול.

מ' בר-אשר: המונח האחרון שנדון בו הוא caucus. עומדת לפנינו הצעה שהציעה שושנה בהט עליה השלום, לקרוא לזה שדלת בית. במקום שיש צורך בדבר, נבדיל בין שדולת בית ובין שדולת חוץ.

א' אבנר: באנגלית אמריקנית יש הבחנה: קבוצה של חברי פרלמנט המטורים לעניין כלשהו נקראים caucus. קבוצה של אנשים מחוץ לפרלמנט שבאים להשפיע על הפרלמנט נקראים lobby.

בעברית התחילו להשתמש במילה שדלה בשתי ההוראות האלה. בפועל המונח משמש יותר בהוראת caucus משהוא משמש בהוראת lobby. אבל חברת כנסת אחת הייתה סבורה שעלינו להבחין.

הוועדה החליטה שאין צורך בהבחנה, ואפשר להשתמש במילה שדלה בשני המובנים. אבל במקום שיכולה להיות טעות ורוצים להבחין, אפשר לומר שדלת פנים ושדלת חוץ או שדלת בית ושדלת חוץ, או שדלת חברי פנסת וכדומה.

ש' אירמאי: אני חולק על הפירוש הזה. בדקתי אותו במילון ובסטר ובמקומות אחרים, ומצאתי שיש הבחנה מוחלטת בין caucus ובין lobby. אנשים התומכים במפלגה הדמוקרטית הם שדולה. אבל כשנפגשים אנשי המפלגה הדמוקרטית בלבד, הם נקראים caucus ולא שדולה. אפשר לקבל את המונח שדלת בית, אבל אין להשתמש במונח שדולה בשני המובנים.

מ' אזר: דעתי הפוכה: המונח שדלה יהיה גם זה וגם זה, ולא נקבע טרמינוס כגון שדלת בית. משהו עלול עוד להבין שזו שדולה לוועד הבית... מי שירצה יוכל להשתמש בצירוף כגון שדלת פנים או שדלה פנימית. אבל יהיה זה צירוף חופשי ולא צירוף כבול, ואנחנו לא נקבע את צורתו. מבחינתנו המונח ישמש בשני המובנים.

א' אבנר: זוהי, למעשה, החלטת הוועדה.

ר' אירמאי: בדקתי במילונים הלועזיים השונים את פירושה של המילה caucus, ומצאתי שאין היא קשורה לשורש ש-ד-ל וגם לא למשמעות של השתדלות למען נושא כלשהו. caucus הוא מעין חוג מכין, והדגש הוא על חוג סגור, חוג מצומצם של אנשים. המונח אינו מתייחס למטרה של הגוף הזה, אלא למבנה שלו. זו כנראה מילה ממוצא אינדיאני.

מ' בר-אשר: אין כל חשיבות למוצאה של המילה, אלא למשמעה. האם החוג המכין הזה משתדל לעשות משהו, או יושב באפס מעשה?

ר' אירמאי: הוא יכול גם לרוץ סביב זנבו, ועדיין יהיה זה caucus.

א' אבנר: רצוי להסתכל בהיסטוריה של ארצות הברית. בקונגרס היה חוג של חברי קונגרס שחורים שפעלו לשיווי זכויות לשחורים. היו חוגים של נשים שפעלו לשיווי זכויות לנשים. הם נקראו caucus. אצלנו יש, למשל, קבוצה של חברי כנסת המייצגים חקלאים, והם נקראים השדולה החקלאית. השאלה היא אם אנו מקבלים את המונח הזה או קובעים לזה מונח אחר. הוועדה החליטה לקבל את מה שמקובל.

מ' בראשר: אם כן, הוועדה מציעה לאמץ את שדולה גם בהוראת lobby וגם בהוראת caucus. במקרה הצורך אפשר להבחין בין שְדֹלַת פְּנִים או שְדֹלַת בַּיִת ובין שְדֹלַת חוץ.

הצבעה

הצעת הוועדה התקבלה.